

Міністерство освіти і науки України

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

СТЕФАНОВА НАТАЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 81'372:141.311

ЕТНОСЕМІОМЕТРИЧНА ПАРАМЕТРИЗАЦІЯ АКСІОКОНЦЕПТОСФЕР
У БРИТАНСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ

10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство

10.02.21 – структурна, прикладна та математична лінгвістика

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філологічних наук

Київ – 2020

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України

Науковий консультант

доктор філологічних наук, професор
Корольова Алла Валер'янівна,
Київський національний
лінгвістичний університет,
проректор з наукової роботи

Офіційні опоненти:

доктор філологічних наук, доцент
Дарчук Наталія Петрівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Інститут філології,
професор кафедри української мови
та прикладної лінгвістики

доктор філологічних наук, професор
Кушнерик Володимир Іванович,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
професор кафедри германського, загального
і порівняльного мовознавства

доктор філологічних наук, професор
Радзівська Тетяна Вадимівна,
Інститут мовознавства імені О.О. Потебні
НАН України, провідний науковий співробітник
відділу загального мовознавства

Захист відбудеться “6” листопада 2020 р. об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.26 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9

Автореферат розісланий “5” жовтня 2020 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. С. Толчєєва

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дисертація присвячена вивченню процесу і результату етносеміотричної параметризації аксіоконцептосфер у британській та українській лінгвокультурах.

Макролінгвістична проблематика (С. Г. Воркачов), пов'язана з дослідженням взаємозв'язків *мови і соціуму* (Н. П. Дарчук, У. Лабов, В. М. Русанівський, Д. Хаймс), *мови і культури* (М. Ф. Алефіренко, А. Вежбицька, В. В. Воробйов, В. А. Маслова, Г. Палмер, Т. В. Радзієвська, В. М. Телія та ін.), *мови і людини* (Н. Д. Арутюнова, Р. О. Будагов, Л. Вайсгербер, В. І. Карасик, В. В. Красних, Д. Крістал та ін.), досягла свого апогею вже в працях В. фон Гумбольдта й О. О. Потебні [...], проте новий антропоцентричний принцип сучасної лінгвістики повернув науковців знову до вивчення “душі мови” через відображення в ній системи цінностей кожного етносу (Є. А. Карпіловська) і стимулював розвиток нової науки – *лінгвістичної аксіології* (Н.Д. Арутюнова, М. Ф. Алефіренко, О. Л. Бессонова, Т. І. Вендіна, О. М. Вольф, Т. В. Гончарова, Т. А. Космеда, Є. Ф. Серебренникова, Г. І. Приходько, І. В. Чекулай та ін.).

З огляду на окреслені настанови фокус уваги вчених закономірно змістився вбік трансекторного витлумачення названих вище діад крізь призму суміжних інтегральних наук, насамперед, *етнопсихології* (В. Вундт, І. В. Данилюк, Е. Сепір, В. Томас, Р. Шведер, Б. Шор та ін.), *когнітивної психології* (Д. Брунер, П. Я. Гальперін, Н. Дойдж, У. Найссер, Ж. Піаже та ін.), *психолінгвістики* (О. І. Горошко, О. О. Залевська, В. І. Кушнерик, О. О. Леонтєв, Л. Менн, Л. В. Сахарний, Д. Стейнберг, Р. М. Фрумкіна, Т. В. Чернігівська та ін.), *соціолінгвістики* (Ш. Баллі, В. Вольфрам, О. Ф. Загородня, У. Лабов, Д. С. Лихачов, П. Траджілл, А. Д. Швейцер, Д. Фішман та ін.), *когнітивної лінгвістики* (В. З. Дем'янков, О. С. Кубрякова, Д. Лакофф, Р. Ленекер, З. Д. Попова, Й. А. Стернін, Ж. Фоконьє, Ч. Філлмор та ін.), *етнолінгвістики* (Е. Бартмінські, О. Л. Березович, У. Гуденаф, В. В. Жайворонок, О. В. Тищенко, С. М. Толстая, М. І. Толстой та ін.), на засадах яких у процесі міждисциплінарного синтезу (а якщо точніше, то холістично-синергетичної взаємодії – Н. С.) визрів новий науковий напрям, названий у дисертації *етносеміотричною лінгвоаксіологією*.

Наразі посилений інтерес до *аксіосфери* (Л. К. Байрамова, Д. Дьюї, В. В. Ільїн, М. С. Каган, Г. Ріккерт, М. Рокич, Л. Н. Столович, В. К. Шохін) зумовлений необхідністю дослідження її співвідношення з *ноосферою* (В. В. Буряк, Р. В. Васько, В. В. Вернадський, Б. Дельмас, Р. Джімерсон, Е. Леруа, П. Т. де Шарден та ін.) для осмислення сучасних трансформацій у морально-етичній еволюції людства загалом, де експансія глобалізації, з одного боку, гіперактуалізувала міжкультурний діалог і, як наслідок, процеси уніфікації, а з іншого, сприяла загостренню питань національної самосвідомості кожного народу (М. С. Грушевський, А. Маслоу, М. В. Попович, Ю. Хабермас, Д. І. Чижевський та ін.) й необхідності захисту своїх національних інтересів. Свого часу Е. Сепір і Б. Ворф запропонували для обговорення гіпотезу про вирішальну роль мови у формуванні як колективних, так й індивідуальних уявлень про навколишній світ і припустили, що найменування предметів, явищ, подій є відображенням стереотипних форм (М. О. Шутова) їх національного сприйняття, які, зберігаючи стійкість у кожній культурі, впливають на ціннісно-оцінне ставлення до цих явищ і подій.

Аксіологічно орієнтована лінгвістика корелює з поняттям *аксіологічний вимір мови*, що підкреслює своєчасність комплексного дослідження гносеологічних співвідношень між такими феноменами, як Людина – Мова – Культура – Світ із акцентом на важливості діагностики сутнісних смислів буття Людини. З цього випливає, що **етносеміометрія** (Є. Ф. Серебренникова) є найважливішим методологічним інструментом для лінгвоаксіології, основне призначення якої – здійснення як емпіричної, так й експериментальної діагностики ціннісних установок мовних особистостей – представників різних лінгвокультур, яка водночас є новою дослідницькою практикою в когнітивній лінгвокомпаративістиці (А. В. Корольова).

Принципові положення етносеміометрії уперше в українській аксіологічній лінгвокомпаративістиці сформулювала М. О. Шутова, працюючи над реконструкцією етнокультурних стереотипних портретів англіїців і українців шляхом вимірювання домінування автостереотипних оцінок у фразеологічному відображенні кожним етносом свого національного характеру, менталітету, своїх культурних традицій тощо. Пізніше вдосконалила цю методологічну процедуру О. О. Черхава на матеріалі релігійно-популярних текстів англійської, німецької та української мов. Припускаємо, що за результатами цього наукового досвіду можна розпочати етносеміометричну діагностику способів і засобів відображення в **аксіоконцептосферах** різних лінгвospільнот, у даному разі – британців й українців, як давніх етнічних констант (Ю.С. Степанов), так і сучасних національних домінант. Етносеміометрія в такому ракурсі методологічно виконує роль дієвого інструмента для когнітивно-семантичної інтерпретації (“Лингвистика и аксиология[...]” 2011) цінностей, що онтологічно утворюють нескінченний *мотиваційний континуум* (Ш. Шварц) конфігурації життєво значимих смислів для соціуму загалом і для кожної людини зокрема.

Актуальність теми дисертаційної роботи зумовлена її спрямуванням на вивчення систем цінностей та їх мовної об’єктивації, що мають матричний формат взаємопов’язаних когнітивних контекстів, на тлі яких відбувалося становлення первинних філософських загальнолюдських ціннісних категорій “Істина”, “Добро”, “Краса”, “Користь” і які відображають кореляцію мовних форм та їх ментальних репрезентацій у кожній окремій культурі й у калейдоскопічній проєкції з іншими культурами. Етносеміометрична параметризація мотиваційного базису аксіоконцептосфер британців і українців необхідна для реконструкції тих процесів формування ціннісного світогляду обох народів, смислоутворюваним фактором якого є біологічні, соціальні й індивідуальні їхні потреби як когнітивно-семіотичне джерело для випромінювання багатьох нових національно зумовлених смислів, важливих для усвідомлення морально-ціннісних установок цивілізаційного розвитку європейських спільнот у толерантному міжусідстві з іншими народами.

Гіпотеза дослідження полягає у тому, що мотиваційний континуум аксіоконцептосфери пропонується розглядати як холістично-синергетичну модель калейдоскопічної матриці загальнолюдської, колективно-національної та індивідуальної ціннісної творчості, яка є фіксатором первісних етнічних констант і національно-ціннісних домінант британського й українського етносів і яка сконструйована за принципом ядро-центр/гнучка периферія (В. В. Алпатов, М. М. Болдирев, Р. Ленекер, М. Мінський та ін.).

Ціннісне її ядро утворюють індоєвропейські, прагерманські й праслов'янські першозначення імен концептів TRUTH / ИСТИНА, GOOD / ДОБРО, BEAUTY / КРАСА, BENEFIT / КОРИСТЬ – світоглядних ціннісно-ментальних утворень, що відображають соціальні, біологічні й індивідуальні мотиваційні потреби людини, а інваріантно-варіантна периферія – це давні та сучасні їхні значення (зокрема й термінологічні та асоціативні), а також ЛСВ й синоніми, що зберігаються (архетипи) й домінують (стереотипи) в мовній свідомості британців і українців і які можна виміряти шляхом етносеміотричної діахронно-синхронної лексикографічної й експериментальної параметризації.

Зв'язок дисертації із науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за напрямом “Дослідження проблем гуманітарних наук”. Дисертація є складовою частиною наукової теми кафедри загального мовознавства і германістики факультету іноземної філології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова “Корпусна лінгвістика: розробка технологій нового покоління”, а також становить одне із завдань фундаментального наукового проєкту “Ноосферно-ностратична реінтерпретація гіпотез походження людської мови” (державна реєстрація – 0117U004901, наказ МОН України № 490 від 09.04.2020 р.), що виконується за рахунок видатків фонду Державного Бюджету України в Київському національному лінгвістичному університеті. Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 3 від 28 листопада 2018 року).

Метою дисертаційної роботи є здійснення етносеміотричної параметризації мотиваційного континууму аксіоконцептосфер британців і українців шляхом діагностики первісних ціннісних констант, закодovаних у реконструйованих індоєвропейських, прагерманських і праслов'янських першозначеннях імен (ЛСВ та синонімів) концептів TRUTH / ИСТИНА, GOOD / ДОБРО, BEAUTY / КРАСА, BENEFIT / КОРИСТЬ, та національно-ціннісних домінант, зафіксованих у давніх і сучасних лексикографічних і термінологічних значеннях, а також через експериментальну процедуру вимірювання асоціативних значень імен цих концептів (бінарно-антонімічних, синонімічних, автостереотипних), відображених у свідомості британців й українців, на тлі доменів “Інтерес”, “Значення Інтересу”, “Результат Інтересу” в кореляції з основними класифікаційними видами цінностей.

Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**:

- систематизувати теоретичні здобутки у сфері етносеміотричної лінгвоаксіології і застосувати їхні положення до наукової інтерпретації ключових понять дисертації із позицій когнітивної мотивології й зіставно-параметричної типології;

- обґрунтувати необхідність введення в науковий обіг когнітивної лінгвокомпаративістики терміна “етносеміотрична параметризація” в його лінгвоаксіологічно-мотиваційному розумінні як найбільш оптимальної дескрипції для пояснення етапів і схем конструювання мотиваційного континууму калейдоскопічної матриці цінностей британців й українців;

– сформулювати нове визначення поняття “мотиваційний континуум аксіоконцептосфери” як холістично-синергетичної моделі калейдоскопічної матриці цінностей;

– розробити методологічне підґрунтя для виконання етносеміометричної параметризації мотиваційної ядерно-периферійної (інваріантно-варіантної) матричної моделі аксіоконцептосфери в англійській та українській мовах та укласти електронну анкету в системі Google Forms – для проведення психолінгвістичного експерименту з британцями й українцями на предмет реконструкції ціннісних домінант, відображених в їх мовній свідомості, – завершального етапу конструювання цієї моделі;

– виконати етносеміометрію ядра й інваріантно-варіантної периферії матричних аксіоконцептів TRUTH / ІСТИНА, GOOD / ДОБРО, BEAUTY / КРАСА, BENEFIT / КОРИСТЬ у діяхронії і синхронії й унаочнити їхні зв’язки в мотиваційному континуумі аксіоконцептосфер британців і українців;

– опрацювати результати проведення психолінгвістичного експерименту з британцями й українцями за допомогою комп’ютерного інформаційно-аналітичного сервісу СТИМУЛУС й побудувати асоціативні поля доменів “Інтерес”, “Значення Інтересу”, “Результат Інтересу” та матричних аксіоконцептів TRUTH / ІСТИНА, GOOD / ДОБРО, BEAUTY / КРАСА, BENEFIT / КОРИСТЬ;

– виміряти індекси продуктивності наданих респондентами асоціатів для категорійно-ціннісних доменів-стимулів “Інтерес”, “Значення Інтересу”, “Результат Інтересу” в їх екстраполяції на етнічні константи й культурно-ціннісні домінанти британського та українського етносів.

– здійснити зіставну когнітивно-семантичну параметризацію мотиваційних доменів і ціннісних концептів TRUTH / ІСТИНА, GOOD / ДОБРО, BEAUTY / КРАСА, BENEFIT / КОРИСТЬ як діяхронно-синхронно-асоціативних конструктів калейдоскопічної матриці мотиваційного континууму аксіоконцептосфер у британській та українській лінгвокультурах.

– схарактеризувати закономірності й відмінності у формуванні етнічних констант і культурно-ціннісних домінант в мотиваційному континуумі аксіоконцептосфер британців й українців.

Об’єкт дослідження – когнітивно-матричні концепти TRUTH / ІСТИНА, GOOD / ДОБРО, BEAUTY / КРАСА, BENEFIT / КОРИСТЬ як світоглядні константи й варіативні національно-ціннісні домінанти мотиваційного континууму аксіоконцептосфер британської й української лінгвокультур.

Предмет дослідження – лексикографічна (діяхронічна й синхронічна) та експериментальна асоціативна етносеміометрична діагностика матричних аксіоконцептів TRUTH / ІСТИНА, GOOD / ДОБРО, BEAUTY / КРАСА, BENEFIT / КОРИСТЬ на тлі доменів “Інтерес”, “Значення Інтересу”, “Результат Інтересу” в мотиваційному континуумі аксіоконцептосфер британців та українців.

Методи дослідження. Методологічна база дисертації ґрунтується на новому принципі ноосферного антропокосмізму (способи досягнення гармонійного балансу в стосунках Людини (як Мікрокосму) і Світу (як Макрокосму/Ноосфери)) та його складниках: етнокультурного детермінізму, антропологічного аксіологізму та синергетичного функціоналізму.

Основний методичний вектор роботи визначається принципом холізму, суть якого пов'язана з розглядом цілого як такого, що не вичерпується його компонентами, а конструюється в процесі взаємодії з новими якостями й властивостями. Ядерно-периферійний принцип побудови цілого (у холістичному розумінні), яким є мотиваційний континуум аксіоконцептосфери – калейдоскопічна матриця, – покладений в основу розробки комплексної методики етносеміометричної параметризації цього діахронно-синхронного й асоціативного ментального утворення. Для конструювання мотиваційного континууму аксіоконцептосфери як ментального утворення матричного формату залучено *метод когнітивно-семантичної реконструкції* ціннісних концептів і *метод концептуальної інтеграції* (Ж. Фоконьє і М. Тернер), що в поєднанні з елементами *методик психо- і соціолінгвістичного експериментів* надали змогу визначити константи й домінанти ціннісних смислів британців й українців, вербалізованих засобами реконструйованої індоєвропейської прамови, прагерманської і праслов'янської мов, англійської і української мов, які відображені на різних рівнях свідомості британців й українців: від первісної/архетипно-міфологічної до сучасної/стереотипної.

Структурний метод з його методиками: *компонентним аналізом* і *дистрибутивним* – сприяв виявленню семних складників ціннісних значень (та їх конфігурацій), ЛСВ, синонімів і термінологічних трансформ імен еквіполентних і бінарних концептів TRUTH / ІСТИНА, GOOD / ДОБРО, BEAUTY / КРАСА, BENEFIT / КОРИСТЬ в англійській та українській мовах з подальшою фіксацією в матричному калейдоскопі мотиваційного континууму аксіоконцептосфер британців і українців. *Семантико-когнітивний метод* за підтримки *трансформаційного аналізу* дав змогу розкрити механізми семантичної транспозиції досліджуваних імен еквіполентних концептів, які інтегровані в аксіоконцептосферу з різних предметних та абстрактних сфер, набувши категоріально-ціннісного значення. *Зіставно-параметричний метод* Й. А. Стерніна застосовано для виконання етносеміометричної діагностики асоціативних реакцій респондентів на стимули “Інтерес”, “Значення Інтересу”, “Результат Інтересу” з метою виявлення домінант в їхніх мотиваційних потребах: біологічних, соціальних чи індивідуальних та визначення індексу яскравості кожної наданої реакції. Для етносеміометричної параметризації мотиваційного континууму аксіоконцептосфер в англійській та українській мовах додатково залучено: *інформаціо-аналітичний комп'ютерний сервіс СТИМУЛУС*, призначений для автоматичного опрацювання асоціативних реакцій респондентів, отриманих у перебігу проведення експерименту; *формула* Ю. Д. Апресяна, *закладена в програмі СТИМУЛУС*, – для обчислення: ступеня семантичної близькості антонімічних і синонімічних реакцій, наданих на стимули TRUTH / ІСТИНА, GOOD / ДОБРО, BEAUTY / КРАСА, BENEFIT / КОРИСТЬ; меж ядра і периферії (ближньої, дальньої і крайньої) в асоціативних полях кожного концепту і в зіставленні. *Метод комп'ютерного моделювання* застосовано для побудови комп'ютерної моделі калейдоскопічної матриці мотиваційного континууму аксіоконцептосфер в англійській та українській мовах із зображенням ядра і периферії, що є фіксацією загальнолюдських й етнічних констант, а також інваріантно-варіантних національно-ціннісних домінант британців й українців.

Фактичний матеріал дисертації: етимологічні словникові статті з реєстровими словами, що є іменами, синонімами та дериватами 4-х базових аксіоконцептів TRUTH / ІСТИНА, GOOD / ДОБРО, BEAUTY / КРАСА, BENEFIT / КОРИСТЬ (холістична (діахронно-синхронно-термінологічна) взаємодія яких конструювалася із залученням матеріалів тлумачних словників англійської і української мов, словників синонімів, філософських словників, термінологічних словників етики, естетики, логіки, права, релігієзнавства та ін.). Основний матеріал експериментального розділу становлять отримані від британців й українців реакції в загальній кількості 1296 від перших і 1811 – від других: 428 асоціатів на стимули “Інтерес”, “Значення”, “Результат”, які надали британці, й 666 реакцій, наданих опитаними українцями, що були квантитативно опрацьовані за допомогою сервісу СТИМУЛУС і квалітативно об’єднані у відповідні ЛСГ (7 в англ. мові і 8 – в укр. мові) як прототипно-стереотипне відображення мотиваційних потреб британців й українців; 868 антонімічних, антиконцептуальних й синонімічних асоціатів на стимули TRUTH / ІСТИНА, GOOD / ДОБРО, BEAUTY / КРАСА, BENEFIT / КОРИСТЬ, які надали британці, й 1145 реакцій, – отриманих від українців.

Усього взяли участь в експерименті 105 респондентів-британців і 110 респондентів-українців чоловічої і жіночої статі, віком від 17 і більше 50 років, студенти з різних навчальних закладів Сполученого Королівства Великої Британії й України, а також фахівці з різних сфер діяльності (не лише гуманітарної сфери).

Наукова новизна одержаних результатів дисертації пов’язана з тим, що в ній *уперше* в науковий обіг лінгвоаксіології, когнітивної мотивології й зіставно-параметричної типології *введено* термін “етносеміометрична параметризація” як найбільш оптимальної дескрипції для пояснення етапів і схем конструювання мотиваційного континууму калейдоскопічної матриці ціннісних смислів буття британців й українців; *сформульоване* нове визначення поняття “мотиваційний континуум аксіоконцептосфери”, що організований за прототипно-польовим принципом із ядерним (-ми) центром (-ами) і гнучкою інваріантно-варіантною периферією, де відбувається безкінечна холістично-синергетична конфігурація пов’язаних між собою мотивів, наче кольоровий спектр (**калейдоскоп**) їхньої взаємодії і водночас джерело надскладних або більш простих ціннісних конструктів-концептів; *розроблено* методологічне підґрунтя для виконання етносеміометричної параметризації мотиваційної ядерно-периферійної (інваріантно-варіантної) матричної моделі аксіоконцептосфери в англійській та українській мовах та укладено електронну анкету в системі Google Forms (<https://docs.google.com/forms/u/0/>) – для проведення психолінгвістичного експерименту з британцями й українцями на предмет реконструкції ціннісних домінант, відображених в їх мовній свідомості; *уперше здійснено* діахронно-синхронну етносеміометрію ядра й інваріантно-варіантної периферії матричних аксіоконцептів TRUTH / ІСТИНА, GOOD / ДОБРО, BEAUTY / КРАСА, BENEFIT / КОРИСТЬ й унаочнено їхні холістично-синергетичні зв’язки в мотиваційному континуумі аксіоконцептосфер британців і українців; *опрацьовано* результати проведення психолінгвістичного експерименту з британцями й українцями за допомогою комп’ютерного інформаційно-аналітичного сервісу СТИМУЛУС й побудовано асоціативні поля доменів “Інтерес”, “Значення Інтересу”, “Результат

Інтересу” та матричних аксіоконцептів TRUTH / ІСТИНА, GOOD / ДОБРО, BEAUTY / КРАСА, BENEFIT / КОРИСТЬ; *виміряно* індекси продуктивності наданих респондентами асоціатів для категоріально-ціннісних доменів-стимулів “Інтерес”, “Значення Інтересу”, “Результат Інтересу” в їх екстраполяції на етнічні константи й культурно-ціннісні домінанти британського й українського етносів; *представлено* зіставну когнітивно-семантичну параметризацію мотиваційних доменів і ціннісних концептів TRUTH / ІСТИНА, GOOD / ДОБРО, BEAUTY / КРАСА, BENEFIT / КОРИСТЬ як діахронно-синхронно-асоціативних конструктів калейдоскопічної матриці мотиваційного континууму аксіоконцептосфер в англійській та українській мовах; *схарактеризовано* закономірності й відмінності у формуванні етнічних констант і культурно-ціннісних домінант в мотиваційному континуумі аксіоконцептосфер британців й українців.

Набули подальшого розвитку теоретичні положення концепції ноосфери В. І. Вернадського й ментальних просторів Ж. Фоконьє і М. Тернера в аспекті наукового витлумачення такого поняття, як аксіоконцептосфера, що формувалася під впливом синергії фундаментальної трихотомії: Природа (первісні умови життя людини в її зв’язках із навколишнім середовищем – константи) – Культура (артефакти матеріальної і духовної діяльності людини, соціально-історичні, естетичні, моральні цінності, які відрізняють різні покоління одного народу й етноспільноти – домінанти) – Пізнання (колективні й індивідуальні результати ціннісного світосприйняття є відмінними для різних людей як усереднені одного мовного колективу, так і між етнічними спільнотами – константи й домінанти), що безпосередньо пов’язане із ноосферою.

Зміст дисертації сформульовано в положеннях, які **винесено на захист**:

1. Філософсько-аксіологічна думка, яка обстоювала фундаментальність понять “Істина”, “Добро”, “Краса” і “Користь”, утвердила їх категорійний статус самостійних наук у добу Нового часу й обґрунтувала необхідність розробки таксономії цінностей, що й донині продовжує вдосконалюватися з урахуванням змін у загальнопланетарному ціннісному світогляді.

2. Структура загальнокатегорійних цінностей базується на 3-х принципах: *онтологічному, гносеологічному та когнітивно-семіотичному*, відповідно до яких “цінність” визначена як філософсько-аксіологічна й історико-культурна мегакатегорія й водночас як лінгвокогнітивна структура – мегаконцепт, що є ментальним утворенням, відображенням у свідомості представників різних культур. Ці принципи є засадничими теоретико-методологічними постулатами нового напрямку – “етносеміотричної лінгвоаксіології”, що передбачає залучення методик когнітивної лінгвокомпаративістики у синергії з експериментальними методами і прийомами для діагностики значимості цінностей як для давніх і сучасних колективів й окремих індивідів, так і для їх параметризації в аксіоконцептосферах сучасних британців й українців.

3. Аксіоконцептосфера як основний об’єкт вивчення в теорії етносеміотричної параметризації є когнітивно-мотиваційним континуумом, організованим, по-перше, за аналогією з інформаційними системами; по-друге, за аналогією з теорією концептуальної інтеграції ментальних просторів; по-третє, за аналогією з теорією категоризації знань про цінності.

4. Аксіоконцептосфера – це ментальний конструкт (мотиваційний континуум), утворений на основі взаємодії етнічних констант і культурно-ціннісних домінант британців і українців, фіксаторами яких є базові аксіоконцепти TRUTH / ІСТИНА, GOOD / ДОБРО, BEAUTY / КРАСА, BENEFIT / КОРИСТЬ – структури знань, що містять інформацію двох ярусів: етимологічного (де збережені етнічні константи – архетипи позасвідомого) і актуального (багатовимірного поєднання ціннісно-поняттєвого, ціннісної-оцінного і ціннісно-образного компонентів, які відображають культурно-ціннісні домінанти на різних етапах етногенезу і визначають моделі поведінки етносів у конкретний період).

5. Домінування цінностей семіометризовано за основними трьома параметрами, якими є: “INTEREST / ІНТЕРЕС, MEANING / ЗНАЧИМІСТЬ і RESULT / РЕЗУЛЬТАТ” – мотивами в житті людей і які є смислоутворюваними доменами аксіоконцептосфери, де перший параметр зумовлений біологічними, соціальними й індивідуальними потребами людини, другий – їхнім значенням для людини в порядку першочерговості, третій – сприятливістю/несприятливістю для соціуму й людини. Категоріально-ціннісні домени – це сфера формо- і смислотворення аксіоконцептів, між якими наявні багатовимірні складні холістично-синергетичні відношення на зразок моделі калейдоскопічної матриці.

6. Зіставлення первісної і сучасної та психолінгвістичної (асоціативної) семантичних структур імен ціннісних концептів та їхніх синонімів надало змогу виміряти ступені збереження ціннісних констант й актуалізованих у мовній свідомості британців і українців національно-ціннісних домінант.

7. Ціннісне діахронійне ядро субматриць аксіоконцептів TRUTH / ІСТИНИ, збережене й відображене у свідомості британців й українців, формувалося шляхом послідовного становлення світоглядних цивілізаційних засад БУТТЯ, яке в британській культурі уособлено в одному аксіоконцепті TRUTH, тимчасом в українській – у двох ціннісних концептах ІСТИНА і ПРАВДА, поступова смислова семантизація якого у свідомості як британців, так і українців відбувалася на основі відчуття віри їхніми пращурами-індоєвропейцями, а згодом прагерманцями й праслов'янами. Натомість, первісні космогонічні уявлення про віру розчинилися уже в християнсько-біблійній свідомості британців у трьох позначеннях: у дериваті *trust* та запозичених із латини в англійську мову лексемах *belief, faith*, а в українців – в одній – лексемі *віра*, зберігаючи при цьому тісні семантичні зв'язки з індоєвропейськими першозначеннями.

8. Перші ціннісно-світоглядні уявлення про такі поняття, як “good” / “добро є семантичними трансформами попередніх першозначень. Етимологічні версії першозначень і.-є. коренів для лексеми *good* надали змогу визначити ядерну етнічну ціннісну константу, що символізує ідею єднання як між собою, так і єднання з божеством для пізнання істини та віри в неї і, головне, для отримання від цього єднання матеріальних благ як винагороду за шанування порядку й водночас відчуття задоволення, тобто морально-духовного блага. Щодо первісних уявлень про “добро” у праслов'ян, то вони формувалися теж через ідею отримання благ від Даж(д)ьбога, який дарував багатство й наділяв добром (перехід і.-є. **dhabh-/dhābh* в і.-є. корінь **bhag-* і псл. корінь **bogъ* “бог”: псл. **bogatъ* “заможний” (букв. “той, що перебуває під опікою богів”), псл. **sъbožьje* (укр. *збіжжя*) “щастя, багатство”).

9. Семантичні паралелі і.-є. *d-коренів простежуються у прагерманських і праслов'янських рефлексах, об'єднаних спільним значенням “творити” з його семантичними зсувами у “те, що створено з чогось і набуло зовнішньої форми”. Це пояснює той факт, що в індоєвропейських мовах фонеморфологічні й семантичні трансформовані похідні стали основою для формування первісних уявлень прагерманців і праслов'ян про BEAUTY/КРАСУ як акт творення зовнішнього (світоустрою і порядку) і внутрішнього світу (гармонії) за космічними законами.

10. У давніх культурах поступово формується усвідомлена потреба диференціації речей на ті, що приносили задоволення й сприймалися як корисні, й на ті, що були несприятливими, а тому уважалися шкідливими. Це підтверджено аналізом семантичних переходів загального значення і.-є. *d-коренів “творити”, яке реконструюється для запозиченої з латини в англійську мову лексеми *benefit* і на базі якого світоглядно в ті далекі часи у свідомості індоєвропейців закладалося розуміння поняття “діяльності” загалом як позитивного фактора і водночас мотиватора для отримання вигоди спершу як матеріальної, а згодом і духовної. Тимчасом в українській мові спостерігаємо етимологічні зв'язки лексеми *користь* з праслов'янськими формами **koristь*/**koristь*/**korystь*, **koristati*/**koristiti*, первісна семантика яких “захопити, здобути” була пов'язана з позначенням цими лексемами уявлень про матеріальну здобич у результаті військових агресивних дій.

11. Навколоядерна зона континуумів утворювалася на основі подальшої менталізації й концептуалізації ціннісних першозначень уже безпосередньо в кожній лінгвокультурі (шляхом розщеплення еквіполентності значень та їх протилежної фіксації в різних іменах, де переходи семантичних континуантів проходили у трьох напрямках: 1) абстракції, 2) конкретизації-специфікації, 3) термінологізації, зберігаючи ядерні етнічні константи й водночас випромінюючи нові, уже національно-культурні, смислові домінанти.

12. Етносеміометрія індивідуальної складової британської й української аксіоконцептосфер здійснена в роботі за допомогою проведення асоціативного експерименту із залученням універсального інструмента Google Forms, в якому взяли участь 105 британців і 110 українців. Результати опрацювання реакцій респондентів відображають різні національно-культурні ціннісні домінанти сучасних британців і українців. Для перших домінантами виявилися матеріальні (*money*) і соціальні (*independence*) цінності, на відміну від українців, першочерговими для яких є соціально-індивідуальні (*сім'я*) та біологічні (*здоров'я*) цінності.

13. Одна з серйозних змін ціннісної свідомості українців, виявлена у результаті проведення експерименту, – це перехід від споглядального (східнослов'янського) типу культури до активно-діяльнісного (західноєвропейського) типу, ключовою ознакою якого є акцент на індивідуальних досягненнях особистості, на ЗНАЧИМОСТІ ролі окремого індивідуума в трансформації світоглядних національно-культурних парадигм. Індикаторами цих змін є асоціативні значення наданих реакцій українців на стимули “ІНТЕРЕС”, “ЗНАЧЕННЯ ІНТЕРСУ” і “РЕЗУЛЬТАТ” в їх проєкції здебільшого на соціальні й індивідуальні потреби респондентів у кореляції з аксіоконцептами ІСТИНА і ДОБРО.

Практичне значення одержаних результатів дослідження. Запропонована модель етносеміотричної параметризації мотиваційного континууму аксіоконцептосфер британців і українців може бути екстрапольована для подальшої інтерпретації ціннісних картин світу інших народів. Основні результати роботи можуть бути використані перекладачами у процесі їх професійної діяльності, при написанні магістерських робіт з перекладознавства, у викладанні навчальних дисциплін: “Загальне мовознавство”, “Порівняльна типологія англійської та української мов”, “Лексикологія англійської мови”, “Прикладна лінгвістика”, “Теорія та практика перекладу”, “Сучасна українська літературна мова”, “Стилістика української мови”, “Лінгвокраїнознавство”, “Теорія міжкультурної комунікації”, а також при укладанні англо-українського словника лінгвоаксіологічних термінів.

Апробація результатів дослідження здійснювалася на *двадцяти п’яти* наукових заходах різних рівнів, серед яких – *один* міжнародний конгрес: “Trajectories 14-th World Congress of Semiotics” (Argentina, Buenos Aires, 9-13 September 2019); *двадцять дві* міжнародні конференції: “Сучасні проблеми германського та романського мовознавства” (Рівне, 15 лютого 2018 р.); “Україна і світ: діалог мов та культур” (Київ, 11-13 квітня 2018 р.); “Ключові проблеми сучасної германської та романської філології” (Полтава-Старобільськ, 20 квітня 2018 р.); “Корпусна лінгвістика: розроблення технологій нового покоління” (Київ, 25 квітня 2018 р.); “Modern philological research: a combination of innovative and traditional approaches” (Georgia, Tbilisi, 27-28 April 2018 р.); “Інтелектуальна та емоційна складова навчання іноземних мов: новітні тенденції і завдання для вищої школи” (Київ, 8 червня 2018 р.); “Пріоритети германської і романської філології” (Луцьк-Світязь, 8-10 червня 2018 р.); “Актуальні проблеми романо-германської філології у контексті антропоцентричної парадигми” (Київ, 8 листопада 2018 р.); “The Word: Aspects of research” (Latvia, Liepaja, 29-30 November 2018); “Philology in EU countries and Ukraine at the modern stage” (Romania, Baia Mare, 21-22 December 2018); “Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників філологічних наук” (Одеса, 22-23 лютого 2019 р.); “Філософія мови та нові тенденції в перекладознавстві й лінгвістиці” (Київ, 28-29 березня 2019 р.); “Інноваційні технології у контексті іншомовної підготовки фахівця” (Полтава, 7-8 травня 2019 р.); “Мова як засіб міжкультурної комунікації” (Херсон, 16-17 травня 2019 р.); “Пріоритети германської і романської філології” (Луцьк-Світязь, 31 травня-2 червня 2019 року); “Філологія початку ХХІ сторіччя: традиції та новаторство” (Київ, 14-15 червня 2019 р.); “Переяславська Мовознавча Толока” (Переяслав-Хмельницький, 19-20 вересня 2019 р.); “Світ мови – світ у мові” (Київ, 24-25 жовтня 2019 р.); “Urgent problems of Philology and Linguistics – 2019” (Hungary, Budapest, 3-rd of November 2019); “Innovation in Language Learning” (Italy, Florence, 14-15 November 2019); “Проблеми лінгвістичної семантики” (Рівне, 21 листопада 2019 р.); “Actual Problems of Science and Education, APSE – 2020” (Hungary, Budapest, 2-nd of February 2020); *дві* всеукраїнські: “Стратегії розвитку та пріоритетні завдання філології” (Запоріжжя, 19-20 жовтня 2018 р.); “Паралелі та контрасти: мова, культура, комунікація” (Одеса, 2 листопада 2018 р.); на щорічних *звітно-наукових конференціях* НПУ імені М.П. Драгоманова: “Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету” (Київ, квітень 2018-2019 рр.).

Публікації. Проблематику, теоретичні й практичні результати дисертаційної роботи викладено у *тридцяти чотирьох* публікаціях, серед яких *одна* монографія, *один* розділ у колективній монографії, *одна* стаття, що індексується в міжнародній наукометричній базі Web of Science, *п'ятнадцять* статей у фахових виданнях України, *чотири* статті – в міжнародних періодичних виданнях інших держав, *дванадцять* тез доповідей наукових конференцій.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається з анотацій двома мовами, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної літератури (448 позицій, з яких 78 – іноземними мовами), списку лексикографічних джерел (64 позиції) та 5-х додатків. Загальний обсяг роботи – 564 сторінки, обсяг основного тексту дисертації – 475 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, визначено його завдання, об'єкт і предмет, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, описано методи дослідження, схарактеризовано фактичний матеріал, указано форми апробації і структуру роботи.

У **першому розділі** “Етносеміометричні засади вивчення процесу параметризації мотиваційного континууму аксіоконцептосфер у різних лінгвокультурах” визначено онто-гносеологічну сутність логіко-поняттєвої і лінгвокогнітивної категорії цінностей та етапи становлення науки аксіології; систематизовано хронологічні сегменти філософських підходів до параметризації цінностей; запропоноване нове витлумачення поняття аксіоконцептосфера як мотиваційного континууму етнічних констант і культурно-ціннісних домінант представників певної лінгвокультури.

Філософсько-аксіологічні засади осмислення таких понять, як “Істина”, “Добро”, “Краса” (Сократ, Платон, Аристотель) та їхньої завершальної категорії, якою є “Користь” (І. Бентам, Дж. С. Мілль та ін.), посприяли утвердженню їхнього статусу самостійних наук лише в добу Нового часу і зумовили необхідність розробки таксономії цінностей (А. Г. Здравомислов, М. С. Каган, Г. Мюнстерберг, М. Рокич, В. К. Шохін, В. О. Ядов).

Ієрархічне упорядкування цінностей у загальній їх таксономії здійснено на основі двох онтологічних принципів: 1) **екзистенційного**, згідно з яким виділяють цінності життя (Е. фон Гартман, В. П. Тугаринов, М. Шелер), і 2) **історико-культурного**, відповідно до якого диференціюють цінності культури (матеріальні, соціально-політичні та духовні) (М. С. Каган, Г. Ріккерт, В. П. Тугаринов). Духовні цінності (М. О. Бердяєв, Б. П. Вишеславцев, М. Хайдеггер) є ідеями, матеріальні – речами і предметами, соціально-політичні – їх поєднанням. Саме духовні цінності визначають морально-естетичне життя кожного соціуму, фіксують його константи (див. Ю. С. Степанов) й культурно-ціннісні домінанти (В. І. Карасик) у кожній лінгвокультурі, характеризують дух епохи і напрям розвитку суспільства на певному етапі й відображаються у свідомості представників різних культур у вигляді *архетипів* (В. А. Бачинін, К. Г. Юнг та ін.), *прототипів* (Л. Вітгенштейн, В. З. Дем'янков, Е. Рош та ін.), *стереотипів* (Є. Бартмінські, В. В. Красних, У. Ліппман, М. О. Шутова) та інших знакових утворень.

Домінування цінностей семіометризують за основним параметром – “**важливістю/значимістю в житті людей**” (Д. Лі, Р.-Г. Лотце, Г. Ріккерт, І. В. Чекулай), тобто за типом мотиваційної мети і за трьома універсальними потребами/інтересами людини: біологічними, соціальними й індивідуальними (Є. С. Маслов, Ш. Шварц). Багатовимірні відношення між цінностями, встановлені на основі кореляцій між цими параметричними показниками, утворюють мотиваційний континуум (Ш. Шварц) – **аксіосферу** (М. О. Беляєва, А. П. Валицька, Ю. Є. Прохоров, Л. Н. Столович). Чим ближче будь-які два важливі ціннісні значення в будь-якому напрямку по колу, тим більше подібного лежить в основі їх мотивації, і навпаки.

Лексикографічні дефініції лексеми *цінність* (Ю. О. Ладигін, Й. А. Стернін, І. В. Чекулай) надають всі підстави для визначення її онтологічної сутності як когнітивної структури (М. Ф. Алефіренко, В. І. Карасик та ін.), що набула статусу мегаконцепту, ієрархічну піраміду якої конструює Людина (Є. Ф. Серебренникова). Вершина цієї піраміди є центром такого ментального конструкту / польової моделі матричного формату, як **аксіоконцептосфера** (Н. О. Стефанова) / **ціннісна концептосфера** (А. Р. Аракелова, Х. М. Кадачієва, Ю. В. Макаренко, О. Л. Севастьянова) або, в термінах В. І. Карасика, “ціннісна картина світу”, що утворена за зразком мотиваційного континууму цінностей, в якому холістично й синергетично взаємодіють етнічні константи і культурно-ціннісні домінанти і фіксаторами яких є **ціннісні концепти** (Н. З. Магомедова, О. О. Пушкін, І. А. Чернишенко) / **аксіоконцепти** (Л. Ю. Буянова, С. Є. Ігнат'єва, Н. О. Стефанова). Аксіоконцепти трансферизуються в аксіоконцептосферу з різних предметних та абстрактних сфер (на основі процесів семантичної транспозиції (І. М. Кобозева, Дж. Лакофф, М. В. Нікітін, Ч. Філмор), а також у процесі концептуальної інтеграції (Ж. Фокон'є, М. Тернер)), зберігаючи інформацію двох ярусів: етимологічного (етнічні константи як архетипи позасвідомого) і актуального (національні домінанти етносів як прототипи й стереотипи).

Параметрична діагностика аксіоконцептосфери передбачає розкриття когнітивних механізмів організації в її мотиваційному континуумі чотирьох базових ціннісних концептів TRUTH / ІСТИНА, GOOD / ДОБРО, BEAUTY / КРАСА, BENEFIT / КОРИСТЬ шляхом етносеміометрії семантичної структури їхніх імен, ЛСВ та синонімів у діахронії й синхронії, що відображать тривалий процес формування як загальнолюдських, так і етнічно-колективних та індивідуально-особистісних цінностей британців й українців.

Етносеміометрія спирається на положення про те, що процеси концептуалізації світу в семіозисі обов'язково супроводжуються актом оцінювання/вимірювання (Є. Ф. Серебренникова). У зв'язку з цим термін **етносеміо-метрія** витлумачується, перш за все, як процедура вимірювання (що закладена у фінальному компоненті “метрія”) одночасно і форми, і змісту позначених у двох лінгвокультурах цінностей (в ініціальному компоненті – “етно” і центральному – “семіо”). Ініціальний компонент передбачає аналіз конкретної мовної символічної форми в певному культурному хронотопі й культурогенному дейксисі, тимчасом компонент “семіо” – зобов'язує реконструювати значення цієї форми (і, насамперед, первісне).

Як наслідок, в семантично навантажених знаках (іменах концептів) на глибинному рівні актуалізуються значимі смисли, співвідносні зі сферою цінностей. Спроба вийти на глибинний вимір (на вимір ціннісно релевантного смислу) дозволяє не тільки їх реконструювати на певних хронотопних зрізах, а й визначити “домінанти динаміки” і вектори трансформації цих смислів у мотиваційному континуумі аксіоконцептосфер британців і українців.

Якщо аксіосфера є результатом параметричної категоризації цінностей – мотиваційним континуумом ціннісних категорій, то аксіоконцептосфера – результатом параметричної концептуалізації – мотиваційним континуумом – польовою моделлю з ядерно-периферійною й інваріантно-варіантною організацією категоріально-ціннісних доменів, базовими з яких є чотири: INTEREST (біологічні, соціальні й індивідуальні потреби людини); MEANING (їх важливість, значення для людини); ORDER (першочерговість значення кожного концепту для лінгвокультури й окремої особистості: домінанти першого, другого, третього, четвертого порядку); RESULT (їх сприятливість/несприятливість для соціуму й людини).

Категоріально-ціннісні домени є мотиваційною базою для утворення й побутування ціннісних концептів TRUTH / ІСТИНА, GOOD / ДОБРО, BEAUTY / КРАСА, BENEFIT / КОРИСТЬ, між якими наявні багатовимірні діяхронно-синхронно-асоціативні відношення, які становлять модель калейдоскопічної матриці (Рис. 1, Рис. 2).

У другому розділі “Методологія здійснення етносеміотричної параметризації мотиваційного континууму аксіоконцептосфер в англійській та українській мовах” з позицій принципів аксіологізму, холізму, культурного детермінізму розроблено методику конструювання моделі аксіоконцептосфери у кожній із лінгвокультур.

Принципи будь-якого дослідження віддзеркалюють, по-перше, засадничі положення відповідної науки, по-друге, дослідницький світогляд, набуваючи методологічного значення і відіграючи роль своєрідних орієнтирів для кожної наукової роботи. Принцип *аксіологізму* (Ф. Адлер, Ф. Брентано, Н. Гартман, В. Дільтей, Р.-Г. Лотце, П. О. Сорокін, А.-Дж. Тойнбі, М. Шелер, О. Шпенглер) в роботі є визначальним для репрезентації аксіоконцептосфери як мотиваційного континууму багатовимірного ціннісного знання кожної лінгвокультури. Принцип *холізму* (І. Т. Касавін, М. В. Піменова, В. І. Плотніков) надає змогу розглядати мотиваційний континуум аксіоконцептосфери як синергетичну сукупність базових загальнокатегорійних мотиваційних доменів та аксіоконцептів, відображених у свідомості британців й українців. Принцип *культурного детермінізму* (Р. Бенедикт, М. Мід, Т. Парсонс, Д. В. Трубіцин) обґрунтовує розуміння “культури” як середовища, де формуються цінності, відображаючи національну й субкультурну ідентичність.

Характеризуючи методологічний стан сучасної лінгвокультурної концептології (А. П. Бабушкін, С. Г. Воркачов, Т. В. Радзієвська, Г. Г. Слишкін), дослідники визначають його як кризовий, який підготував потужні передумови для розробки нової аксіоепістемології, основне завдання якої полягає в реконструкції концептів кожної лінгвокультури й побудові їх типології, що становлять національну концептосферу (Л. В. Заболотських, І. І. Карєлова, З. Д. Попова).

('money, independence')

('broaden my experience')

('life fulfillment')

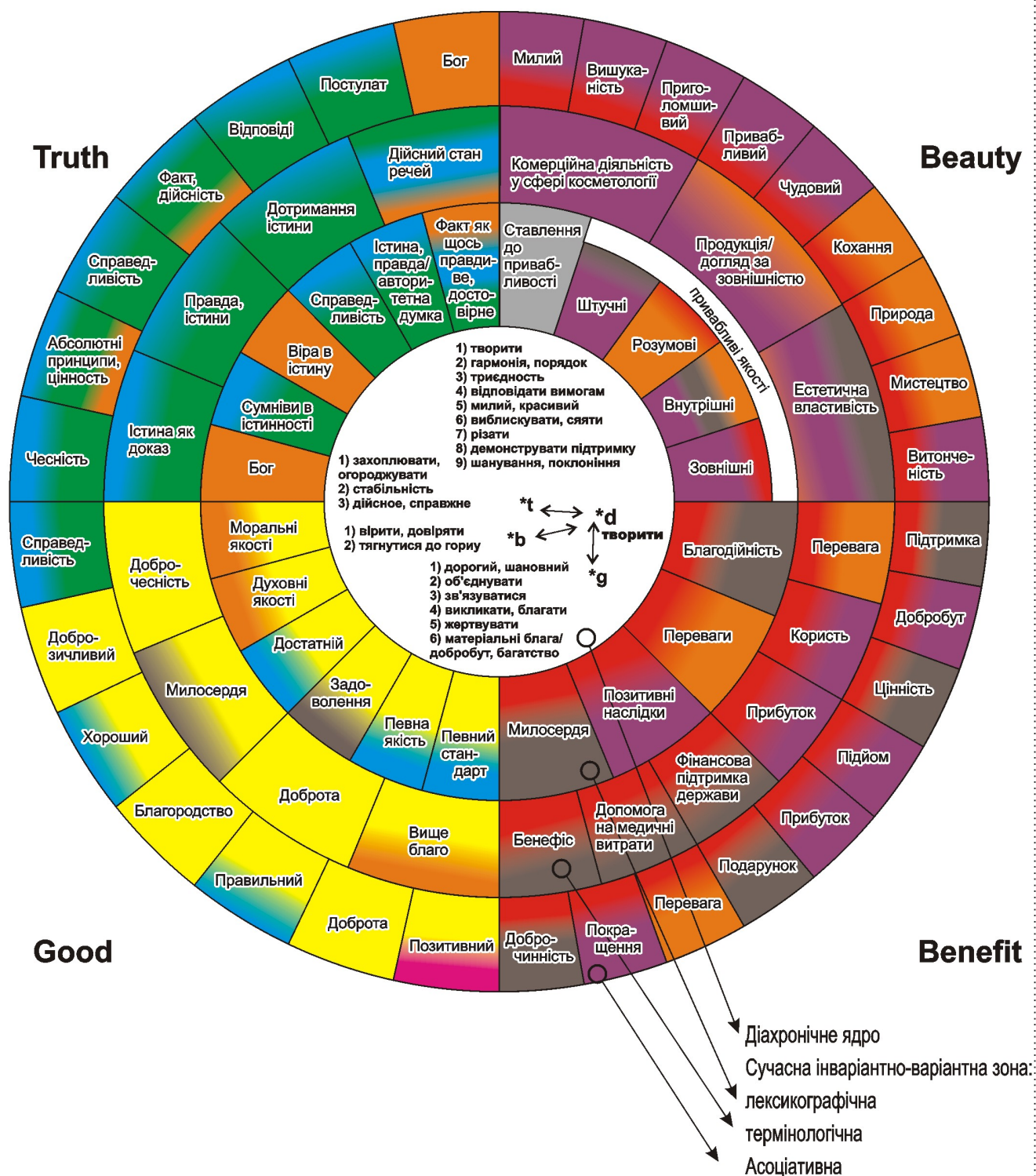

Рис. 1 Мотиваційний континуум аксіоконцептосфери британців

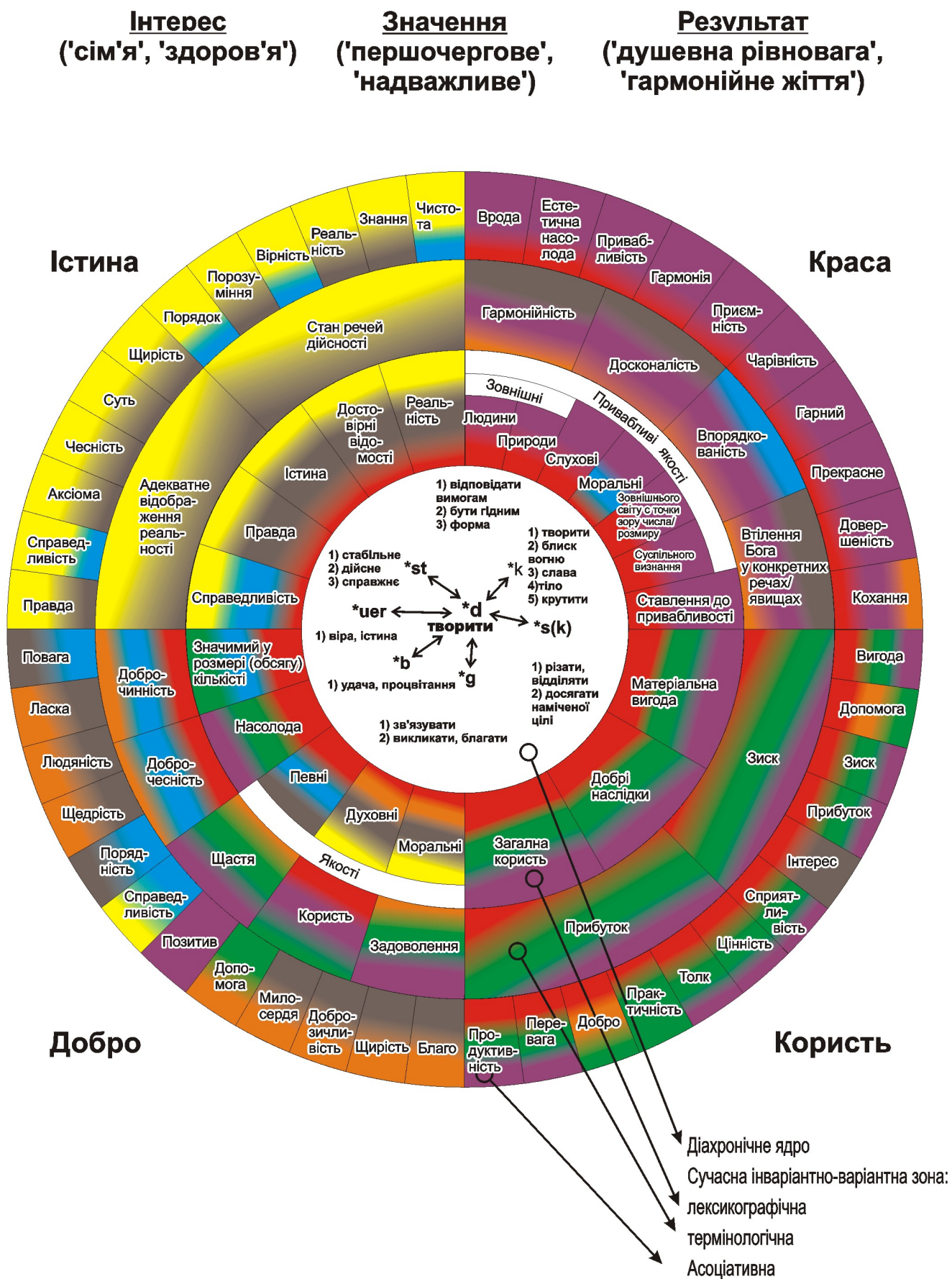

Рис. 2 Мотиваційний континуум аксіоконцептосфери українців

І якщо розглядати метод як шлях наукового пізнання, а методику – як інструмент для його досягнення, то в методологічному плані **реконструкція** – це і метод, і інструмент, які в широкому когнітивно-лінгвокомпаративному розумінні передбачають діахронно-синхронно-асоціативну етносеміометрію цінностей, відображених як у колективній, так й в індивідуальній свідомості британців і українців.

Методологічна база для виконання етносеміометричної параметризації цінностей, що онтологічно відображені в аксіоконцептах як фіксаторах етнічних констант і культурно-ціннісних домінант британського й українського етносів, складається з трьох стадій.

На першій стадії у результаті застосування методу діахронічного коментаря етимологічних версій первісних значень імен ціннісних концептів в англійських та українських етимологічних джерелах (із залученням словників індоєвропейської етимології) було реконструйовано первісні ціннісні смисли – етимологічне ціннісне ядро кожного аксіоконцепту, збережене у свідомості носіїв англійської і української мов як архетипи-етнічні константи. Надалі застосування структурного методу, передовсім такої методики, як компонентний аналіз сприяло визначенню семних складників архетипних значень імен досліджуваних ціннісних концептів, які вже тоді на рівні образних наївних уявлень про ці поняття заклали основу для подальшої таксономії первісних ціннісних смислів на загальнолюдські, групові (колективні) й індивідуальні і, як результат, упорядкуванню складної ієрархічної організації діахронічного ядра мотиваційного континууму аксіоконцептосфер обох лінгвокультур, що унаочнює холістично-синергетичну зумовленість між первісними семантичними структурами імен досліджуваних ціннісних концептів й біологічними, соціальними й індивідуальними потребами людини.

На другій стадії залучення семантико-когнітивного методу надало змогу розкрити механізми гармонізації аксіоконцептосфер в періоди коливань і трансформацій ціннісних парадигм досліджуваних лінгвокультур шляхом аналізу сучасних семантичних структур імен ціннісних концептів TRUTH, GOOD, BEAUTY, BENEFIT / ІСТИНА, ДОБРО, КРАСА, КОРИСТЬ та їх синонімів і зіставити сучасні структури з первісною структурою ціннісних смислів. Установлено, що між ціннісними смислами досліджуваних концептів кожної лінгвокультури наявні синергетично-холістичні матричні відношення як у мотиваційних континуумах національних концептосфер, так і між ними, пов'язані зі збереженими в мовній свідомості британців і українців індоєвропейськими ціннісними константами. Це підтвердило припущення про те, що аксіоконцептосфери британської й української лінгвокультр є синергетичними системами, що мають свою когнітивно-матричну структуру і джерела (мотиваційні сфери) саморозвитку. На завершальному етапі цієї стадії із залученням *методу концептуальної інтеграції* було здійснено діагностику динаміки ціннісних уявлень британців і українців (від наївних – до термінологічних) про такі ментальні поняття, як TRUTH, GOOD, BEAUTY, BENEFIT / ІСТИНА, ДОБРО, КРАСА, КОРИСТЬ.

Третя стадія була експериментальною, яка включала свої методичні етапи й операційні інструменти й процедури виконання, серед яких: *вільний асоціативний*

експеримент і елементи соціолінгвістичного експерименту (інтерв'ювання й пряме опитування), для яких розроблялися відповідні анкети (англійською й українською мовами); метод семантичного диференціалу Ч. Осгуда, метод семантичного шкалування В. В. Левицького, Й. А. Стерніна, Ю. Д. Апресяна (відомий як індекс яскравості сем), зіставно-параметричний метод Й. А. Стерніна і М. А. Стерніної, що були спрямовані на виконання основного завдання – зіставлення семантичної (первісної і сучасної) та психолінгвістичної (асоціативної) структур значень імен ціннісних концептів та їх синонімів із метою вимірювання ступеня збереження ціннісних констант й актуалізованих у мовній свідомості британців і українців національно-ціннісних домінант.

Опрацювання результатів проведених експериментів здійснювалося на основі розробленого в дисертації О. Ф. Загородньої програмного забезпечення КС “STIMULUS, призначеного для автоматизованого оброблення великих масивів даних асоціативних експериментів.

У третьому розділі **“Етносеміометрія мотиваційного континууму аксіоконцептосфер британської й української лінгвокультур у діяхронії і синхронії”** схарактеризовано першозначення (індоєвропейські, прагерманські й праслов'янські) імен аксіоконцептів TRUTH / ІСТИНА, GOOD / ДОБРО, BEAUTY / КРАСА, BENEFIT / КОРИСТЬ, а також механізми їх семантичної трансформації, які відображають не лише їх розвиток, а й термінологізацію. Нові сучасні значення аксіоконцептів є результатом їх інтеграції в аксіоконцептосферу з інших предметних і абстрактних сфер. Здійснено семіометричну діагностику семних компонентів сучасної семантичної структури імен аксіоконцептів та їх синонімів у двох мовах і встановлено їх збіг і відмінності.

Досліджуваний діяхронно-синхронний сегмент першосмислів чотирьох світоглядних філософсько-аксіологічних категорій TRUTH / ІСТИНА, GOOD / ДОБРО, BEAUTY / КРАСА, BENEFIT / КОРИСТЬ, на базі яких поступово утворилися окремі наукові доктрини (Логіка, Етика, Естетика), дає підстави для попередніх припущень про те, що індоєвропейці були носіями сформованої етномовної свідомості, яка була наскрізно міфологічною і синкретичною з властивою їй творчою енергією, від якої згодом розвинулися всі види матеріальної і духовної діяльності індоєвропейських народів.

Ціннісно-поняттєве діяхронічне ядро аксіоконцептів TRUTH / ІСТИНИ, збережене й відображене у свідомості сучасних британців й українців, формувалося шляхом послідовного становлення світоглядних цивілізаційних засад БУТТЯ (світобудови і світопорядку) індоєвропейців, пізніше прагерманців і праслов'ян на базі їхніх первісних уявлень про ці поняття у три еволюційні періоди: 1) космогонічний (антично-римський, язичницький, монотеїчний), 2) християнсько-біблійний, 3) новоевропейський (секулярний). У британській культурі взаємовідношення “Буття як Сущого” і “Буття як належного” уособлені в одному аксіоконцепті TRUTH, тимчасом в українській культурі вони менталізувалися у двох ціннісних концептах ІСТИНА і ПРАВДА. Подальша смислова семантизація Буття відбувалася на основі відчуття віри індоєвропейців, а згодом прагерманців і праслов'ян у Сущє й Належне, які для них синкретично задавали стабільний порядок і гармонію й потребували його повсякчасної підтримки.

Натомість, уже первісні космогонічні уявлення про віру розчиняються в монотеїчній і згодом у християнсько-біблійній свідомості британців у трьох лексемах: дериваті *trust* та запозичених із латини в англійську мову лексемах *belief*, *faith*, зберігаючи при цьому їхні тісні семантичні зв'язки з індоєвропейськими першозначеннями (Рис. 1), а в українців – в одній – лексемі *віра*, семантичні витoki якої також сягають індоєвропейського коріння, але які в праслов'янській мові синонімізуються у словах з реконструйованим коренем **st* (Рис. 2).

Ціннісно-світоглядне пізнання істини характеризується поєднанням сакрального і профанного компонентів (з огляду на синкретичність язичницької свідомості). Сакральний компонент – це ситуація вихідного упорядкування світу, встановлення основних структур буття на космогонічному, природному і культурному рівнях. У цю епоху діями богів закладаються ключові архетипи (етнічні індоєвропейські константи), нормативні для всіх сфер людського життя. Профанний компонент – це ситуація поточного (справжнього), побутового життя індоєвропейців. Причому типові форми їхньої ритуальної поведінки (тобто цінності як справжня істина, віра, довіра) у профанному часі ґрунтуються на вихідних архетипах сакрального часу. А відтак, основний нормативний порядок сакральної поведінки стає ціннісно-світоглядним фоном (істиною) для людини космогонічної культури. І власне дотримання цих етнічних констант індоєвропейцями було запорукою стійкості їхнього буття.

Як наслідок, вихідна система першозначень ціннісно-світоглядної моделі TRUTH / ІСТИНА як фрагмента тодішньої архетипної сакрально-профанної картини світу, які започатковують й організовують порядок людського існування, була спроектована на природне і культурне оточення людини. В міфологічній моделі світу порядок і стабільність забезпечував ритуал (через віру в його обов'язкове виконання для забезпечення зв'язків із богами) і культ дерева як наочно-чуттєве сприйняття світу, крона якого метафорично символізувала ВЕРХ – НЕБО, для якого власне і відбувався ритуал, стовбур – мислився як непохитна і міцна віра в магічну силу ритуалу.

У германській моделі світу і давніх британців як її представників основою стабільності, твердості, упорядкованості буття, тобто істини, залишається культ дерева як природний і водночас космогонічний артефакт, що метафорично позначається уже в давньоанглійській мові іменем концепту TRUTH, тоді як у давніх слов'ян і в українців як їхніх нащадків у процесі поступового переходу від язичництва до християнства наочно-чуттєві уявлення про стійкість буття відтворювалися шляхом матеріально-культурних і водночас космогонічних артефактів, виготовлених із дерева (“космогонічний стовп”, “дерев'яний стовб”, “стіл” – все, що уявлялося як прямостояння, звідси, подальший зв'язок із правдою, насамперед, з одним із її значень – “прямий”), що метонімічно (стовбур як частина дерева) позначаються в церковно-слов'янській мові іменем концепту ІСТИНА, зберігаючи свою архетипну природу – етнічну константу індоєвропейців – сакральне священне дерево. Вихідний порядок (ІСТИНА), започатковуючи ритуал і вказуючи на правильність дій, водночас постає як ПРАВДА в міфології слов'ян і давніх українців.

Індоевропейські ціннісні константи TRUTH/ІСТИНИ у прагерманську й праслов'янську добу з їх переходами до етапу християнізації продовжують кодувати установки, прийняті як нормативні, проте з домінуванням інших констант: у давніх британців – це TRUST, BELIEF, FAITH, у давніх слов'ян – це концепт ВІРА.

І якщо античні греко-римські боги й язичницькі боги (у кожній культурі й на кожній території локалізації індоевропейців, а згодом британців і слов'ян-українців були свої божественні покровителі) безпосередньо включені/вписані у природну світобудову, то в монотеїзмі Бог сам установлює закон/устав у природному світі, тобто він задає порядок світоустрою. Відтак, закони людського буття вже не виводяться з природи, а визначаються Божественним началом. У зв'язку з цим сакральний компонент істини персоніфікується і пов'язується з єдиним Абсолютним особистісним началом – Богом-Отцем.

З монотеїчним Богом пов'язані й перші ціннісно-світоглядні уявлення про “good” / “добро”, зафіксовані в першозначеннях індоевропейських, прагерманських і праслов'янських етимонах, реконструйованих для імен концептів GOOD / ДОБРО.

Етимологічні версії первісних значень і.-є. коренів, які відображали уявлення індоевропейців і прагерманців, а згодом і давніх британців про “good”, надали змогу визначити ядерну етнічну константу, сформовану в їхній свідомості і пов'язану, передовсім, із символікою/ідеєю єднання як між собою, так і єднання з божеством, по-перше, для пізнання істини (відчуття справжнього його існування і шанування порядків, установлених у природному світі) та віри в неї, а, по-друге, для отримання від цього єднання, насамперед, матеріальних благ як винагороду (у вигляді тих дарів, за якими зверталися до божества) за шанування порядку через ритуал жертвопринесення й водночас відчуття задоволення, тобто морально-духовного блага. Підтвердженням цьому є генетичний матеріал до реконструйованого для давньоанглійської лексеми *gōd* і.-є. кореня **ghedh* (“звати”, “єднатися”) та його похідних: *ge-sæ* “власність, багатство” з семантичним зсувом у значення “добробут, щастя”, *gestreon*, *gaersum* “багатство, скарби”, *gold* “коштовності” і безпосередньо *goods* “майно”.

Поступово в давньоанглійській мові лексема *gōd* розширює свою семантичну структуру і набуває значень “чудовий; цінний; бажаний, сприятливий, корисний”; “добррозичлива, доброчесна, обожнена / божественна людина”. А, починаючи з 13 ст., в її семантичній структурі розвинулося значення “милосердна людина”, що дає підстави говорити про домінування в ній морально-етичного і духовного семних компонентів над первісним/архетипним – матеріальним.

Щодо первісних уявлень про “добро” у праслов'ян, то вони формувалися шляхом протиставлення таких абстрактних понять для колективу й окремого його представника, як “доля-недоля”, “щастя-нещастя”, “удача-поразка”, “свій-чужий”, “правий/прямий-лівий/кривий”, оскільки в їхній міфологічній свідомості природне язичницьке божество було тією вищою сакральною цінністю, що наділяла долею, багатством, а відтак, і піклувалася про добро. В пантеоні давніх слов'ян “Володимирові боги” головним був “Даж(д)ьбог “бог-давець”, який дарував багатство й наділяв добром, що підтверджується фонетичними й семантичними закономірними переходами реконструйованих для лексем *добрий* і *добро* і.-є. коренів **dhabh-/dhābh* та їх праслов'янських рефлексів **dobrь(jь)* / **dobrь* в і.-є.

корінь **bhag-* і, відповідно, псл. корінь **bogъ* “бог” з його дериватами: псл. **bogatyъ* “богатий” (букв. “той, що перебуває під опікою богів”), псл. **sъbožъje* (укр. *збіжжя*) “щастя, багатство”). Саме до нього зверталися в ритуалах, молитвах, у побажаннях добра і блага (*Дай, Боже! (Даж(д)ьбог*)).

Семантичні паралелі і.-є. **d-*коренів (реконструйованих і для лексеми *truth* як фонетичні чергування **d-t*, і для лексеми укр. *добро*) простежуються і з реконструйованими в іменах досліджуваних концептів **g-* і **b-* коренями, які так чи інакше були позначеннями основних актів ритуалу жертвопринесення, що викликав почуття задоволення й радості в його учасників, особливо від дарунків (пожертв) Божествам, а головне, сподівання на захист, і, відповідно, формував гармонію і щастя. Цей висновок зроблено на основі аналізу численних генетичних дериватів до реконструйованих коренів, наведених в різних етимологічних джерелах, пор.: р.-лат. *du-enos > duonos* > клас. лат. *bonus* “гарний” (фон. зміни *du- > b-*); д.-ірл. *den* “захист”; лат. *beō, -are* “благословляти, збагачувати, робити щасливим”, *beatus* “благословенний, удачливий”; с.-н.-н. *twiden* “радувати, дарувати”.

Передовсім такі уявлення відображені в першозначеннях і.-є. кореня **deiwo* [*deywo*] та його дериватах: д.-інд. *devah, Devi:*, авест. *daeva*, д.-гр. *Dios*, лат. *Deus*, д.-ісл. *tivar*, прус. *deiws*, лит. *deive*, укр. *диво* з подальшими семантичними переходами у значення: “небесний” > “небожитель” > “Бог” або сяючий > “дивовижний” > “який творить/робить дива” > “Творець”), які простежуються у прагерманських і праслов’янських рефлексах, об’єднаних загальним значенням “**творити**” з його семантичними переходами у “те, що створено з чогось і набуло зовнішньої форми”. З цього випливає, що в індоєвропейській мові таке неконвенціональне розуміння мовного знака збереглося в історії кореня **dhe-* та його численних фомоморфологічних і семантичних трансформованих похідних, які надали змогу реконструювати первісні уявлення її носіїв та їхніх нащадків прагерманців і праслов’ян про BEAUTY/КРАСУ як акт творення зовнішнього (світоустрою і порядку) і внутрішнього світу (гармонії) за космічними законами.

Цей висновок спирається на візантійську філософсько-релігійну теорію образу, в основу якої покладено гіпотезу про те, що образи земні є відображенням / відбитком явищ небесних, подібно як людина створена “за образом и подобою Творця”. Саме таку логіку первісних уявлень про красу, зафіксованих у першозначеннях і.-є. *d-*коренів, демонструють їх етимологічні версії і пов’язують її із зовнішньою стороною як об’єктів і предметів буття, так і з зовнішністю людини, яка формувалася і на основі внутрішнього емоційного стану у процесі ритуалів жертвопринесення, поклоніння Божествам, споглядання за сяянням небесних явищ і відчуття від такої гармонії / краси задоволення, щастя і вдосконалення. Проте відмінності у прагерманців і праслов’ян в естетичному первісному сприйнятті краси виявляються, за даними етимології, в тому, що індогерманці її уявляли на рівні гладенької, гарної сяючої форми / поверхні чогось (можливо, потрібного предмета чи обробленої шкіри після ритуалу жертвопринесення для використання в побуті тощо) та його цінності/значимості для потреб людини, тимчасом балто-слов’яни її пов’язували з формою обличчя, зовнішністю людини як Божим творінням, де власне форму чогось вони теж уявляли як виготовлення певної речі, предмета за допомогою технології лиття, а також як окреслення певних контурів чогось.

Уявлення носіїв міфологічної свідомості про красу і гармонію від зовнішньої сторони їхнього Буття й водночас внутрішніх відчуттів, що сприймалися як порядок і закон світоустрою, приносили їм задоволення, тобто КОРИСТЬ. Відповідно, уже в давніх культурах починає формуватися усвідомлена потреба диференціації речей, явищ тощо на ті, що приносили задоволення й сприймалися як корисні, й на ті, що були несприятливими, а тому вважалися шкідливими.

Це підтверджено аналізом семантичних переходів загального значення і.-є. *d-коренів “творити”, які реконструюються для запозиченої з латини в англійську мову лексеми *benefit* і на базі яких світоглядно в ті далекі часи у свідомості індоєвропейців закладалося розуміння поняття “діяльності” загалом як позитивного фактора і водночас мотиватора для отримання вигоди спершу як матеріальної, а згодом і духовної, а відтак, задоволення й насолоди. Тимчасом в українській мові спостерігаємо етимологічні зв’язки лексеми *користь* з праслов’янськими формами **koristь*/**koristь*/**korystь*, **koristati*/**koristiti*, первісна семантика яких “захопити, здобути” була пов’язана з позначенням цими лексемами уявлень про матеріальну здобич у результаті військових агресивних дій.

Таким є **діахронічне ядро мотиваційного континууму аксіоконцептосфер** британців (Рис. 1) і українців (Рис. 2), яке становлять чотири базові матричні концепти TRUTH / ІСТИНА, GOOD / ДОБРО, BEAUTY / КРАСА і BENEFIT / КОРИСТЬ, що зазнавало різних нашарувань і трансформацій, проте зберегло в кожній із лінгвокультур індоєвропейські етнічні константи з їх переходами у прагерманські й праслов’янські рефлексии та в окремі відповідники вже в національних мовах.

Ближча навколоядерна зона формувалася на основі розвитку ціннісних першозначень (шляхом розщеплення еквіполентності первісних значень та їх протилежної фіксації в різних іменах, наприклад, *добро-зло*), їхню подальшу ціннісну менталізацію й концептуалізацію уже безпосередньо в кожній лінгвокультурі: від давнього стану – до сучасного, де переходи семантичних континуантів спостерігаються у трьох напрямках: 1) абстракції, 2) конкретизації-специфікації, 3) термінологізації, зберігаючи ядерні етнічні константи й водночас випромінюючи нові, уже національно-культурні, смислові домінанти.

Навколоядерна зона семантичної структури імені матричного аксіоконцепту TRUTH представлена 6 інтегральними семами, виділеними в його сучасних значеннях і ЛСВ, дериватах і найближчих синонімах: 1) ‘наявність факту як чогось достовірного/правдивого’, 2) ‘визнання факту як істини/правди, авторитетна думка’, 3) ‘справедливість’, 4) ‘віра в істину’, 5) ‘сумніви в істинності інформації’, 6) ‘Бог’, на базі яких сформувалися концептуальні ціннісні ознаки цього утворення як результат відображення національних домінант у системі базових цінностей британців (загальнокультурних, духовних, соціальних, релігійних) та подальшої термінологізації, насамперед, в юриспруденції.

В аксіоконцептосфері українців її навколоядерна зона формувалася шляхом подальшої семантичної і також термінологічної трансформації першозначень імен двох тісно пов’язаних між собою тотожних, але не абсолютно синонімічних імен концептів *істина* і *правда* в їхніх когнітивно-матричних зв’язках зі значеннями імені концепту *віра* та його дериватів і синонімів.

Результати етимологій свідчать про домінантність горизонтального вектору формування базових ціннісних смислів у сучасній семантичній структурі імені концепту ПРАВДА вбік морально-етичної спеціалізації і юридичної термінологізації (слова з коренем *прав-* в сучасній українській мові на оцінній шкалі мають позитивний полюс, “первинними, вихідними значеннями яких є “прямий, рівний, без відхилень (про шлях)”, “спрямований прямо, вперед (про рух)” з подальшими переходами у значення “справедливості” як соціальної, так і юридичної). Тимчасом ціннісна семантизація і термінологізація імені концепту ІСТИНА залишає вертикальний орієнтир етнічних константних першозначень (“пряmostояння”, “стовбур”, “стійкість”) з їх домінуванням у науковій сфері.

Навколоядерний шар мотиваційного континууму аксіоконцептосфери британців культурно й історично складався з тієї цінності, яка цілком мала б задовольняти потреби людини і яка менталізувалася в їхній уже сучасній свідомості через абстрактне значення “Вище благо” як результат тривалого семантичного розвитку першозначень етимонів убік трансформації матеріального блага в духовне. У процесі аналізу сучасних значень імені концепту GOOD є всі підстави говорити про те, що це когнітивно-матричне утворення за своїм аксіологічним змістом є морально-етичним концептом, основною концептуальною ознакою якого є ‘морально-духовні чесноти на тлі іншого добра’, сформованою на базі диференційних, інтегральних, градуальних сем сучасних значень і ЛСВ лексеми *good*, її синонімів та дериватів.

Аксіоконцептосфера українців в її навколоядерному калейдоскопічному мотиваційному континуумі за архісевою ‘морально-духовні чесноти на тлі іншого добра’, що також менталізувалася в їхній свідомості, збігається з ціннісним її сприйняттям британською спільнотою, адже вона є результатом семантичних переходів світоглядної індоєвропейської етнічної константи у прагерманські й праслов’янські **g*-корені п.-герм. **gōda* / псл.**godъ* з формуванням в їхніх семантичних структурах культурних домінант з подальшими фonomорфологічними зсувами безпосередньо в українській мові (**g* > **b* (б) > **d* (д)).

Проте, граматична трансформація на рівні дериватів демонструє відмінності у двох лінгвокультурах: інший оцінний вектор обертання калейдоскопічної морально-етичної мозаїки ціннісного континууму українців вбік набуття в сучасній семантичній структурі іменника *добро* негативного полюсу оцінки, актуалізованого в потенційній семі ‘відсутність позитивних якостей’. Це пояснюється збереженням в українській мовній свідомості реліктів первісних уявлень про добро, де один індоєвропейський корінь із семантикою добра був синкретою і мав здатність виражати еквіполентну символіку (Рис. 2).

У калейдоскопічному мозаїчному мотиваційно-ціннісному континуумі британців відбулася помітна сучасна семантична адаптація імені концепту BEAUTY порівняно з тією семантикою, з якою це слово потрапило в англійську мову в середній період її розвитку. На базі виявлених сем у сучасних значеннях лексеми *beauty* та в їх ЛСВ сформувалися концептуальні ознаки, центральною з яких є ‘естетична’ в її різних мозаїкоподібних ціннісних варіюваннях: ‘сенсорному’, ‘етичному’, ‘гедоністичному’, ‘нормативному’, ‘інтелектуальному’, ‘телеологічному’, ‘утилітарному’, ‘природному’ і ‘штучному’ (Рис. 1).

Домінування естетичної концептуальної ознаки у поняття “beauty” відбувалося поступово, витoki якої сягають праонтології, відображеної у першозначеннях і.-є. *d-коренів, пов’язаних із первісними усвідомленнями поняття якості (як категорії) у вигляді сяяння, яскравого різнобарвного світіння, виблискування, що були привабливими, а, головне, приємними для споглядання, які викликали почуття насолоди.

Навколоядерна зона аксіоконцептосфери українців в її мозаїчному сегменті, утвореному на базі розвинутої сучасної семантичної структури імені концепту КРАСА, сформувалась за рахунок нових концептуальних ознак, домінантною з яких є градуальна сема ‘прекрасне як естетичне відчуття’. У цьому плані маємо повний збіг у двох лінгвокультурах. Тимчасом відмінності зафіксовано в подальшій естетичній термінологізації значення “розуміння людини як начала, джерела прекрасного” в українській мові, розвинутого в результаті семантичного переходу першозначення “творити” і.-є. коренів *krot-s, *kross, *krass, та псл. значень “творення”, “вид, зовнішній вигляд”, реконструйованих для праформ *kresati і *tvorь /*tvarь та їх сучасних рефлексів.

Подальша індоєвропейська семантика “творити”, у внутрішній формі якої закодовано ціннісний смисл понять “good” і “beauty”, зумовила сучасні вектори розвитку імені ціннісного концепту BENEFIT, першозначення якого трансформувалися в напрямі від морально-етичного значення до термінологічного, переважно в економічній, фінансовій і комерційних сферах. Тимчасом сучасна семантична структура імені концепту КОРИСТЬ та її найближчого синоніма ВИГОДА в калейдоскопі загального мотиваційно-ціннісного континууму українців є амбівалентною, адже домінантна сема ‘матеріальна вигода’, сформована на базі тих її значень, що позначали колись блага, здобуті внаслідок агресивних дій, наразі розвинула термінологічне значення зі знаком + “матеріальні прибутки як один із найважливіших показників фінансових результатів господарської діяльності підприємства”. В обох континуумах термінологізація семи ‘матеріальна вигода’ відбулася переважно в економічній, фінансовій і торговельній сферах.

У четвертому розділі **“Асоціативна етносеміометрія мотиваційного континууму аксіоконцептосфер британців і українців”** сконструйовано асоціативні поля доменів й аксіоконцептів у мотиваційному континуумі аксіоконцептосфер британців й українців за результатами проведення асоціативного експерименту з носіями кожної мови, опрацьованими за допомогою комп’ютерних інформаційно-аналітичних систем; *виміряно* індекси продуктивності наданих асоціатів на стимули “Інтерес”, “Значення Інтересу”, “Результат Інтересу” та матричні аксіоконцепти TRUTH / ІСТИНА, GOOD / ДОБРО, BEAUTY / КРАСА, BENEFIT / КОРИСТЬ.

Етносеміометрія індивідуальної складової як ціннісних концептів, так й аксіоконцептосфер британської й української лінгвокультур здійснювалася в роботі за допомогою проведення асоціативного експерименту, в якому взяли участь 105 британців і 110 українців. Електронна анкета розроблялася із залученням універсального інструмента Google Forms двома мовами – англійською та українською і складалася з 17 запитань для одержання інформації у вигляді реакцій і відповідей як маркерів ціннісних установок, відображених у свідомості опитуваних.

Отримані реакції й відповіді вважаються асоціативними профілями образів свідомості респондентів, що вербально актуалізують семантичний компонент слова-стимулу – найбільш яскравого, найважливішого для мовної свідомості інформантів. Це означає, що асоціативна реакція безпосередньо залежить від віку, статі, професії, соціального статусу інформантів та ін. факторів.

В експерименті взяли участь британські та українські респонденти п'ятих вікових інтервалів: 1) від 17-23; 2) 24-30; 3) 31-39; 4) 40-49; 5) 50 і більше; 42,9% жінок і 57,1% чоловіків – британців і 87,3% жінок і 12,7% чоловіків – українців; 57,1% народилися у Великій Британії і 42,9% – в інших країнах, 98,2% народилися в Україні, 0,9% – в Росії, 0,9% – в Азербайджані; 57,1% є англієцями, 42,9% – представниками інших національностей, 97,3% є українцями, 1,8% росіянами і 0,9% віднесли себе до “громадян світу”; 85,7% вважають рідною англійську мову, 14,3% – іншу мову, але 100% спілкуються англійською мовою, 88,1% – рідною вважають українську мову, 9,2% – російську, 0,9% є білінгвами, 0,9% – азербайджанську, 0,9% – іншу; мовою спілкування для 52 % опитаних є українська, для 42 % – російська, 2,7% спілкуються двома мовами, майже 3% – суржилом. За рівнем освіти і професійним спрямуванням серед британців представлені опитані з середньою освітою (14,3%), бакалаврським (57,1%) і магістерським (28,6%) рівнем, які навчаються (28,6%), працюють у сфері фінансів і продаж (42,9%), у дослідницькій і дипломатичних сферах (28,5%). 81,9% українських респондентів мають вищу освіту, 6,4 % – науковий ступінь, з яких 86,2% – представники гуманітарної галузі знань та студенти спеціальностей, які до неї входять, 13,8% – фахівці в галузі культури, промисловості та сучасних інформаційних технологій.

Отримані асоціативні реакції респондентів, які вони надали на ключовий стимул-синкретичний базисний гіпермотив INTEREST / ІНТЕРЕС (що складається з сукупності мотивів, відображених в асоціативній свідомості британців й українців й у мотиваційному континуумі аксіоконцептосфер у вигляді холістично-синергетичної калейдоскопічної взаємодії чотирьох ціннісних концептів TRUTH/ІСТИНА, GOOD/ДОБРО, BEAUTY/КРАСА і BENEFIT/КОРИСТЬ), засвідчили відмінні мотиваційні інтереси британців і українців, адже для перших, це передовсім, *money* (31 реакція з ІЯ 0,2039) та *independence* (23 реакції з ІЯ 0,1513), для других – *сім'я* (40 реакцій з ІЯ 0,1786) та *здоров'я* (25 реакцій з ІЯ – 0,1116). Ці реакції утворюють **ядро** асоціативного поля INTEREST/ ІНТЕРЕС, решта – гнучку **периферію**.

Обчислені індекси яскравості ядерних реакцій респондентів відображають ціннісно значимі мотиваційні потреби британців, для яких домінантами є **матеріальні** (*money*) і **соціальні** (*independence*) цінності, на відміну від українців, першочерговими для яких є **соціальні** (*сім'я*) та **біологічні** (*здоров'я*) цінності.

Тематично всі надані асоціації британців і українців належать до 4 спільних ЛСГ: ЛСГ “Моральні якості” (асоціати: *freedom* – свобода, *love* – кохання), ЛСГ “Інтелектуальні здібності” (асоціати: *study* – навчання, *books / read* – книги), ЛСГ “Матеріальна вигода” (асоціати: *money* – гроші, *payment* – фінансова винагорода), “Розваги/Дозвілля” (асоціати: *hobby* – хоббі, *travel* – подорожі). Проте, **ядерно-периферійна** їх організація у спільних ЛСГ асоціативних полів INTEREST / ІНТЕРЕС не завжди однакова.

Якщо ядро поля британців становить асоціат *money* ЛСГ “Матеріальна вигода”, то його український відповідник *гроші* належить до поодиноких реакцій крайньої периферії асоціативного поля “Інтерес”. Відмінними ЛСГ реакцій асоціативних полів є “Емоційні відчуття” й “Життєво необхідні речі”, утворені асоціатами британців, і ЛСГ “Фізичні/фізіологічні явища”, “Духовні якості”, “Естетична насолода”, утворені асоціатами українських опитаних.

Ці відмінності позначилися й на організації асоціативних полів “THE MEANING OF THE INTEREST / ЗНАЧЕННЯ ІНТЕРЕСУ”, перше з яких є одноядерним (*broaden my experience*), друге – двоядерним (*першочергові, надважливі*) (Рис. 1, Рис. 2). Ядерно-периферійна організація полів є теж неоднорідною, бо реакції британських й українських респондентів, хоча й належать до 2-х спільних ЛСГ “Інтелектуальні здібності” й “Емоційні відчуття”, проте є відмінними за належністю їх до різних периферійних страт полів. Реакції британців ЛСГ “Інтелектуальні здібності” представлені ядерним асоціатом *broaden my experience* й асоціатами зони найближчої периферії поля: *making most of my life, my life on a daily basis, sharing experiences*, тимчасом реакції українських респондентів: *успішність, розвиток, можливість розвитку* та ін. розташовані в зоні крайньої периферії поля. У найближчій периферії асоціативного поля розташовані асоціати *they make me happy і calm*, що належать до ЛСГ “Емоційні відчуття”, реакції ж українських респондентів: *задоволення і гармонія* представлені в зоні дальньої периферії поля. Відмінними за організацією виявилися й дещо подібні за тематикою групи реакцій: ЛСГ реакцій “Моральні якості” – британців і ЛСГ “Духовні якості” – українців. Перша утворена асоціатами найближчої і дальньої периферії асоціативного поля “THE MEANING OF THE INTEREST, друга – лише реакціями дальньої периферії ЗНАЧЕННЯ ІНТЕРЕСУ.

Відповідно, й очікування опитаних різних лінгвокультур, надані їхніми реакціями на стимули “THE RESULT OF THE INTEREST / РЕЗУЛЬТАТ ІНТЕРЕСУ”, хоча й належать до спільних ЛСГ: “Моральні якості”, “Емоційні відчуття”, “Інтелектуальні здібності”, проте представлені в різних стратах полів.

Отримані експериментальні результати відображають асоціативні зв'язки із ПОРЯДКОМ ЗНАЧИМОСТІ для британців і українців ціннісних світоглядних концептів TRUTH/ІСТИНА, GOOD/ДОБРО, BEAUTY/КРАСА і BENEFIT/КОРИСТЬ. На відміну від українських респондентів, які зазначили всі чотири ціннісні світоглядні концепти в першому порядку значимості, британці вказали лише два ціннісні концепти GOOD і TRUTH. Домінантними для обох лінгвокультур, хоча і в різних кількісних показниках, є ціннісні концепти TRUTH (24) / ІСТИНА (35) і GOOD (66) /ДОБРО (33). Вершиною цих доміант у британців є морально-етичний концепт GOOD, а в українців однаково доміантними є як екзистенційний концепт ІСТИНА, так і морально-етичний концепт ДОБРО. Це дає можливість зробити припущення про значимість для британців більшою мірою матеріального блага і водночас морального задоволення від цього добра, тимчасом для українців – першочерговим є закон, справедливість, норма, правда на тлі духовних благ. Відмінними виявилися й одночасно першочергово значимі ціннісні концепти для опитаних двох культур: у британців наявні дві міні-моделі з доміантним концептом GOOD (GOOD-TRUTH, GOOD-BENEFIT), які також

відображені й у свідомості українців (ДОБРО-ІСТИНА – 15 респондентів), ДОБРО-КОРИСТЬ – 9 респондентів), але для яких характерними є конфігурації різних концептуальних понять, а не тільки цих двох міні-моделей.

При цьому помітний збіг зафіксовано для третього порядку значимості концептів BENEFIT/КОРИСТЬ, які не становлять національно-ціннісні домінанти для опитаних, а також концепти BEAUTY/ КРАСА, які неочікувано виявилися четвертими за порядком значимості.

Ці попередні спостереження пояснюють ті принципові відмінності в асоціативно-ціннісних картинах світу представників британського й українського соціумів на тлі й характерних збігів, які стосуються сприйняття респондентами обох лінгвокультур 10 категорій цінностей, визначених у класифікації Ш. Шварца. На відміну від британців, які асоціюють Power здебільшого з індивідуальними потребами, українські респонденти віднесли цю категорію до соціальних потреб і лише 11 респондентів вбачають в ній реалізацію своїх індивідуальних інтересів. Відмінним є й те, що британці не вважають, що Power як інститут може сприяти забезпеченню їх вітальних потреб, тимчасом українські респонденти віднесли Владу до вітальних потреб у конфігураціях з іншими категоріями потреб одночасно. Ціннісну категорію Achievement британці пов'язують із реалізацію їх індивідуальних та соціальних потреб, українці – більшою мірою асоціюють її з індивідуальними потребами. Відмінності простежуються і у сприйнятті категорії Independence, яка у британських респондентів асоціюється з соціальними потребами, а в українських переважно – з індивідуальними.

Звісно, що й схеми комунікативного мислення британців і українців теж демонструють різні домінанти: для британців – домінантою ціннісної категорії Взаєморозуміння є модель: Я – Я, для українців: ІНШИЙ – ІНШИЙ. Чітка національна домінанта приватності британців простежується і в розумінні ними категорії Good nature, яку вони пов'язують із власними індивідуальними потребами, тимчасом в українців лише намітилася тенденція до індивідуалізації морально-етичної категорії Доброзичливість, оскільки поняття колективного добра ще стійко збережене в їх асоціативно-ціннісній свідомості. Що стосується такої категорії, як Security, то британці більшою мірою її асоціюють із забезпеченням життєвих потреб, тимчасом українці – із соціальними та соціально-індивідуальними потребами.

За результатами зіставлення виявлено й збіги в цій частині ціннісної свідомості реципієнтів двох лінгвокультур: британці й українці, віком від 17-23 років, уважають, що категорія Pleasure / Гедонізм сприяє реалізації їхніх індивідуальних потреб, а респонденти старшого віку асоціюють її з соціальними потребами. Також однаково опитані визначили, що Stimulus / Стимуляція, насамперед, має бути запорукою їхніх індивідуальних потреб.

Подальша зіставна інтерпретація отриманих експериментальних результатів демонструє збережені закономірності відображення світоглядних аксіоконцептів TRUTH / ІСТИНА у свідомості сучасних британців і українців, які вони однаково сприймають як фундаментальні поняття для забезпечення їхніх соціальних потреб: законів, норм і порядків у соціумі.

Натомість підтверджено чітку індивідуалізацію першочергової значимості ціннісного концепту GOOD для британців і тенденції до індивідуалізації концепту ДОБРО у світогляді українців. Відмінності більшою мірою спостерігаються у сприйнятті концептів BEAUTY і BENEFIT, які британці більшою мірою визначають як соціальні категорії, тимчасом КРАСА і КОРИСТЬ в мовній свідомості українців поступово трансформуються у категорії, які пов'язані з індивідуальними їхніми потребами. Відмінним в отриманих результатах є й те, що британські опитані визначили всі три види потреб лише для концепту BENEFIT, тимчасом українські респонденти – для всіх чотирьох концептів: ІСТИНА, ДОБРО, КРАСА і КОРИСТЬ.

Що стосується відповідей респондентів на асоціативні антонімічні ряди кожного з досліджуваних концептів, то на антицінності опитані реагують, як правило, однаковими асоціатами. Асоціативно-бінарні кореляції до концепту ІСТИНА відображають семантичні лінії антиціннісних смислів, які засуджують свідоме й злісне викривлення дійсності (тобто БУТТЯ як ІСТИНИ – ПОРЯДКУ – дотримання правил і норм). У реакціях опитаних щодо антиціннісних смислів поняття ДОБРО простежується спільна тенденція в розумінні ЗЛА як суцільної протилежності з його руйнівною силою. Антиціннісні смисли до концептів BEAUTY / КРАСА респонденти теж вбачають в їх деструкції до поняття “творення” загалом та до естетичних і морально-етичних явищ зокрема. В асоціативно-бінарних асоціатах, наданих для концепту BENEFIT, зберігається тенденція до збереження антиціннісних смислів, натомість у відповідях українців, наданих на концепт КОРИСТЬ, – амбівалентне їх сприйняття, а не однозначне – антиціннісне.

Зіставна інтерпретація асоціативних полів синонімічних рядів чотирьох ціннісних концептів дає підстави говорити про наявність концептуальної інтеграції знаків одного концепту зі знаками іншого, яка відображається у збігу ядерних асоціатів (*positive*) і тих, що розташовані в периферійних зонах обох полів (*God, honour, pleasant, charity; порозуміння, радість, світло, Бог*). Концептуально-інтеграційні перетини найбільш розгалужено представлені в асоціативних полях українських респондентів, для яких надано спільні синоніми для трьох ціннісних ІСТИНА, ДОБРО і КОРИСТЬ. Асоціати, представлені британськими респондентами, розподілились в межах асоціативних полів тільки двох концептів: TRUTH і GOOD. Також необхідно відзначити збереження у свідомості британців і українців первісних, притаманних саме їх культурі, уявлень-констант про концепти GOOD, BENEFIT та ДОБРО, КОРИСТЬ.

Отримані результати демонструють висхідну динаміку морально-етичної еволюції представників українського соціуму як відображення індивідуальних ціннісно-національних домінант їх асоціативно-мовної свідомості. Це, зокрема, підтверджують асоціати щодо ціннісних автостереотипних уявлень українців про свій національний характер, де домінантними виявилися чотири когнітивно-метафоричні моделі: ДОБРО – КРАСА (26), ДОБРО – КОРИСТЬ (18), ДОБРО – КРАСА – КОРИСТЬ (14), КРАСА – КОРИСТЬ (9) з вершиною – морально-етичним концептом ДОБРО і естетичним концептом КРАСА. Що стосується відсутності в цих моделях ціннісного концепту ІСТИНА, то опитані, вочевидь, уважають, що в національному характері українців почуття справедливості як інструмент боротьби за свободу і незалежність продовжує ще формуватися.

А, можливо, це пов'язане з тим, що пересічні українці гостро відчують брак цієї ціннісної категорії у сучасному українському суспільстві і переносять свої уявлення загалом на національний характер українців.

Що стосується ціннісних автостереотипних уявлень британців про їх національний характер, де домінантним виявився переважно один ціннісний концепт BENEFIT, то отриманий результат не суперечить реакціям асоціативного поля INTEREST, де основним ядерним асоціатом, який мотивує і спонукає до активності й діяльності, є *money*. Але також вважаємо, що крім лексичних значень “вигода, перевага”, “прибуток”, “фінансова підтримка” у свідомості британців також збережене й інше першозначення лексеми *benefit*, а саме “добро, благо”, “корисні дії”. І це також не суперечить результатам опрацювання отриманих реакцій британців щодо першочергових ціннісно-мотиваційних їх інтересів, оскільки за кількістю реакцій таким виявився морально-етичний концепт GOOD.

Одержані результати підтвердили гіпотезу про те, що у кожної мовної особистості асоціативне поле є індивідуальним утворенням за складом найменувань і за ієрархією зв'язків між ними. Індивідуальні національні домінанти опитаних українців демонструють позитивні тенденції щодо значимості для них соціальних і духовних, а також морально-етичних цінностей. Простежується чітка тенденція до індивідуалізації ціннісного світогляду українців (усвідомлення власної відповідальності за домінування морально-етичних цінностей).

ВИСНОВКИ

Когнітивна лінгвокомпаративістика як сучасний фундамент розвитку порівняльно-історичного і типологічного мовознавства стала генератором нових векторів, одним із яких є запропонований у роботі напрям “етносеміотрична лінгвоаксіологія”, з позицій якого в дисертації розроблено нову теорію для реконструкції й моделювання інфраструктури людського розуму як планетарної інформаційної системи в її тісних зв'язках із космічними законами (ноосфера – аксіосфера – аксіоконцептосфера) шляхом вимірювання світоглядних ціннісних смислів представників британської й української лінгвокультур, що склалися й домінували в їх свідомості в різні діяхронно-синхронні періоди (в добу індоевропейської спільноти, нащадками яких вони є, в періоди прагерманської і праслов'янської мовнокультурних єдностей, в періоди розвитку національних мов) і закріпилися у формі й значенні тих слів, які згодом у кожній національній мові набули статусу концептуальних утворень ментального характеру і матричного формату.

Різносторонніми аспектами етносеміотричної лінгвоаксіології є: когнітивна мотивологія, аксіоконцептологія й зіставно-параметрична типологія, на засадах яких сформульовано ключові теоретичні положення дисертації, пов'язані з новою інтерпретацією поняття аксіоконцептосфера, що є когнітивно-мотиваційним континуумом, організованим, по-перше, за аналогією з інформаційними системами; по-друге, за аналогією з теорією концептуальної інтеграції ментальних просторів; по-третє, за аналогією з теорією категоризації знань про цінності.

Домінування цінностей в аксіоконцептосфері семіометризовано за основними трьома параметрами: “INTEREST / ІНТЕРЕС, MEANING / ЗНАЧИМІСТЬ і RESULT / РЕЗУЛЬТАТ” – мотивами в житті людей, які є смислоутворюваними доменами аксіоконцептосфери, де перший параметр зумовлений біологічними, соціальними й індивідуальними потребами людини, другий – їхнім значенням для людини в порядку першочерговості, третій – сприятливістю / несприятливістю для соціуму й людини. Категоріально-ціннісні домени – це сфера формо- і смислотворення аксіоконцептів, між якими наявні багатовимірні складні холістично-синергетичні відношення на зразок моделі калейдоскопічної матриці.

Реконструкція ядра аксіоконцептосфер британців і українців, яке складають чотири матричні концепти (TRUTH / ІСТИНА, GOOD / ДОБРО, BEAUTY / КРАСА і BENEFIT / КОРИСТЬ), засвідчила статичну і динаміку основних фаз їхньої менталізації у досліджуваних лінгвокультурах й показала роль сучасних націй британців і українців на цивілізаційній еволюційній спіралі.

Ціннісно-світоглядним фоном (істиною) для людини космогонічної культури став основний нормативний порядок сакральної поведінки. І власне дотримання цієї етнічної константи індоєвропейцями було запорукою стійкості їхнього буття. Як наслідок, вихідна система першозначень ціннісно-світоглядної моделі субматриць TRUTH / ІСТИНА як фрагмента тодішньої архетипної сакрально-профанної картини світу була спроектована на природне і культурне оточення людини. В міфологічній моделі світу порядок і стабільність забезпечував ритуал і культ дерева. У германській моделі світу і давніх британців як її представників основою стабільності, упорядкованості буття, тобто істини, залишається культ дерева як природний і водночас космогонічний об’єкт (артефакт), тоді як у давніх слов’ян і в українців як їхніх нащадків у процесі поступового переходу від язичництва до християнства наочно-чуттєві уявлення про стійкість буття відтворювалися шляхом матеріально-культурних артефактів, виготовлених із дерева. Звідси, подальший зв’язок із правдою, насамперед, з одним із її значень – “прямий”, що вказував на правильність дій.

І якщо античні греко-римські боги й язичницькі боги (у кожній культурі й на кожній території локалізації індоєвропейців, а згодом британців і слов’ян-українців були свої божественні покровителі) безпосередньо включені/вписані в природну світобудову, то в монотеїзмі Бог сам установлює закон/устав у природному світі, тобто він задає порядок світоустрою. Відтак, закони людського буття вже не виводяться з природи, а визначаються Божественним началом. З монотеїчним Богом пов’язані й перші ціннісно-світоглядні уявлення про “good” / “добро”, зафіксовані в першозначеннях індоєвропейських, прагерманських і праслов’янських етимонах, реконструйованих для імен концептів GOOD / ДОБРО.

Семантичні паралелі і.-є. *d-коренів простежуються у прагерманських і праслов’янських рефlekсах, об’єднаних загальним значенням “творити” з його семантичними переходами у “те, що створено з чогось і набуло зовнішньої форми”. Це пояснює той факт, що в індоєвропейських мовах численні фомоморфологічні й семантичні трансформовані похідні стали основою для первісних уявлень прагерманців і праслов’ян про BEAUTY/КРАСУ як акт творення зовнішнього (світоустрою і порядку) і внутрішнього світу (гармонії) за космічними законами.

Відмінності у прагерманців і праслов'ян в естетичному первісному сприйнятті краси виявляються, за даними етимології, в тому, що індогерманці її уявляли на рівні гладенької, гарної сяючої форми / поверхні чогось (можливо, потрібного предмета чи обробленої шкіри після ритуалу жертвопринесення для використання в побуті тощо) та його цінності/значимості для потреб людини, тимчасом слов'яни її асоціювали з формою обличчя, зовнішністю людини як Божим творінням, де власне форму чогось вони теж уявляли як виготовлення певної речі, предмета за допомогою технології лиття, а також як окреслення певних контурів чогось.

Процес і результат творення поступово починає усвідомлюватися в диференціації речей на ті, що приносили задоволення й сприймалися як корисні, й на ті, що були несприятливими, а тому уважалися шкідливими. Це підтверджено аналізом семантичних переходів загального значення і.-є. *d-коренів “творити”, які реконструюються для запозиченої з латини в англійську мову лексеми *benefit* і на базі яких світоглядно в ті далекі часи у свідомості індоєвропейців закладалося розуміння поняття “діяльності” загалом як позитивного фактора і водночас мотиватора для отримання вигоди спершу як матеріальної, а згодом і духовної. Тимчасом в українській мові спостерігаємо етимологічні зв'язки лексеми *користь* з праслов'янськими формами **koristь*/**koristь*/**korystь*, **koristati*/**koristiti*, первісна семантика яких “захопити, здобути” була пов'язана з позначенням цими лексемами уявлень про матеріальну здобич у результаті військових агресивних дій.

Ближча навколоядерна зона формувалася на основі подальшої ціннісної менталізації й концептуалізації ціннісних першозначень уже безпосередньо в кожній лінгвокультурі (шляхом розщеплення еквіполентності значень та їх протилежної фіксації в різних іменах ціннісних концептів : від давнього стану – до сучасного, де переходи відповідних семантичних континуантів спостерігаються у трьох напрямках: 1) абстракції, 2) конкретизації-специфікації, 3) термінологізації, зберігаючи ядерні етнічні константи й водночас випромінюючи нові, уже національно-культурні, смислові домінанти.

Етносеміометрія індивідуальної складової ціннісних концептів британської й української аксіоконцептосфер здійснена в роботі за допомогою проведення асоціативного експерименту, в якому взяли участь 105 британців і 110 українців.

Одна з серйозних змін ціннісної свідомості передовсім українців, виявлена у результаті проведення експерименту, – це перехід від споглядального (східнослов'янського) типу культури до активно-діяльнісного (західноєвропейського) типу, ключовою ознакою якого є акцент на індивідуальних досягненнях особистості, на **ЗНАЧИМОСТІ** ролі окремого індивідуума в трансформації світоглядних парадигм світу. Індикаторами цих змін є асоціативні значення наданих реакцій українців на стимули “ІНТЕРЕС”, “ЗНАЧЕННЯ ІНТЕРЕСУ” і “РЕЗУЛЬТАТ” в їх проєкції на біологічні, соціальні й індивідуальні потреби українців і кореляції з аксіоконцептами ІСТИНА, ДОБРО, КРАСА, КОРИСТЬ, які виявилися значно ширшими за сучасні лексикографічні й спеціальні термінологічні значення імен досліджуваних ментальних утворень.

Що стосується нових теоретичних висновків, то здійснена етносеміометрія еволюції ціннісних смислів як світоглядних ментальних констант і домінант життя британців і українців надає підстави говорити про те, що ядро концепту як

когнітивно-матричної структури становить однозначно ціннісна страта, тимчасом як поняттєва страта для кожного концепту завжди перебуває в динаміці й не може вважатися застиглою і завершеною. Цей висновок є новим і самостійним авторським спостереженням, який змінює традиційне представлення структури концепту, де поняттєва складова концепту розглядається як його центр. Проведене дослідження є алгоритмом для можливого подальшого аналізу осмислення витоків ціннісної концептуалізації і категоризації у масштабах історії людства загалом.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Стефанова Н. О. Англomовна термінолексика сфери освіти кінця ХХ – початку ХХІ ст.: монографія / Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 180 с.

Наукові публікації у колективних монографіях:

2. Стефанова Н. О. Когнітивно-ономасіологічна реконструкція уявлень індоєвропейців та їхніх нащадків – прагерманців і праслов'ян – про красу // Людино- й культурознавчі пріоритети сучасного мовознавства: напрями, тенденції та міждисциплінарна методологія / за ред. К. І. Мізін. Переяслав-Хмельницький; Кременчук: ПП Щербатих О.В., 2019. С. 171-178.

Наукові праці, що індексуються в міжнародних наукометричних базах Scopus, Web of Science:

3. Stefanova N. Cognitive and ontological essence of axiological dominants and principles of their taxonomy in diachronic and synchronic review // Advanced Education: scientific journal. Kyiv: Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, Publishing House "Polytechnica", 2018. № 9. P. 225-230.

Наукові праці у фахових виданнях України:

4. Стефанова Н. Сучасні англomовні педагогічні терміни на позначення діагностування якості знань // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.: зб. наук. пр. Вінниця: ТОВ "фірма Планер", 2015. Вип. 21. С. 51-55. (Серія: Філологія (мовознавство)).

5. Stefanova N. A. Expressive means of refusal utterance // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: зб. наук. пр. Старобільськ: Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, 2018. № 2 (316). С. 83-88. (Серія "Філологічні науки").

6. Стефанова Н. О. Наукова аргументація терміна «Концептосфера» крізь призму термінологічних аналогів // Науковий вісник Херсонського державного університету. Херсон: Херсонський державний університет, 2018. Вип. 1. Т. 2. С. 94-98. (Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація).

7. Stefanova N. Parametric categorization model of axioconceptosphere // Odessa Linguistic Journal: research and practice journal. Odessa: National University "Odessa Law Academy", 2018. Issue 11. P. 174-183.

8. Стефанова Н. О. Концептосфера як ментальне структурування етнічних констант і культурно-ціннісних домінант // Актуальні питання іноземної філології: наук. жур. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2018. № 8. С.285-292.

9. Стефанова Н. О. Нові методики опрацювання результатів асоціативних експериментів (на прикладі комп'ютерної системи О. Ф. Загородньої) // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету: зб. наук. пр. Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2018. Вип. 37. Т. 4. С. 115-119. (Серія: Філологія).

10. Стефанова Н.О. Методологічний стан лінгвокультурної концептології та передумови розробки нової аксіоепістемології // Наукові записки Національного університету "Острозька академія": зб. наук. пр. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 4 (72). С. 45-49. (Серія "Філологія").

11. Stefanova N. Psycho- and Sociolinguistic Tools for Reconstruction of Inference/Association Mechanism as Individual Cognitive Ability // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. Вип. 18. С. 107-120. (Серія № 9. Сучасні тенденції розвитку мов).

12. Стефанова Н.О. Лінгвосинергетична методологія реконструкції британської та української аксіоконцептосфер // Актуальні питання іноземної філології: наук. жур. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2019. № 10. С. 254-261.

13. Стефанова Н. О. Методичні процедури когнітивної і асоціативної параметризації гіперконцепту ЦІННІСТЬ та його базових концептів // Науковий журнал "Молодий вчений". Херсон: "Молодий вчений", 2019. Вип. 5.1 (69.1). С. 198-201.

14. Стефанова Н.О. Праїндоевропейські етнічні константи та їх синкретична семантизація в архаїчному ядрі концепту ДОБРО // Актуальні питання гуманітарних наук: міжвуз. зб. наук. пр. молод. вчен. Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Видавничий дім "Гельветика", 2019. Вип. 24. Том 2. С. 129-137.

15. Стефанова Н.О. Реконструкція першозначень ціннісно-мотиваційного ядра концептів Істина і Правда // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2019. Вип. 41. Том 2. С. 114-118. (Серія: Філологія).

16. Стефанова Н. О. Семантична структура імені матричного аксіоконцепту TRUTH // Львівський філологічний часопис: зб. наук. пр. Львів: Видавничий дім "Гельветика", 2019. № 6. С. 203-208.

17. Стефанова Н.О. Етносеміометрія семантичних структур імен матричних аксіоконцептів ІСТИНА-ВІРА-ПРАВДА // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2019. Вип. 42. Том 3. С. 23-26. (Серія: Філологія).

18. Стефанова Н.О. Асоціативне поле "ІНТЕРЕС" як структура ціннісних значимостей/сміслів мешканців України (за результатами психолінгвістичного експерименту) // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ: зб. наук. пр. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2020. Вип. 39. С. 94-106. (Серія "Філологія, педагогіка, психологія").

Наукові праці в періодичних виданнях інших держав

19. Стефанова Н. О. Методическая процедура применения сопоставительно-параметрического метода для анализа сем оценочно-маркированных слов англ. good / укр. добрий-добро // The Word: Aspects of Research. Liepāja: Liepājas Universitāte, Humanitāro un mākslas zinātņu fakultāte, 2019. № 23 (1/2). P. 402-411. (ISSN: 1407-4737).

20. Stefanova N. O. Ethnosemiometric parameterisation of diachronic core of the concept TRUTH and its profiles in the British axioconceptosphere // Innovation in Language Learning 2019. Florence: Filodiritto Editore, 2019. № 12. P. 200-204. (ISSN: 2384-9509).

21. Стефанова Н.О. Реконструкція діяхронічного ядра концепту GOOD (на матеріалі індоєвропейських, прагерманських і давньоанглійських першозначень) // Science and Education a New Dimension. Philology, 2019. VII (61). Issue: 210. P. 58-62. (ISSN: 2308-1996).

22. Стефанова Н.О. Сучасна семантична структура імен матричних аксіоконцептів BENEFIT / КОРИСТЬ в англійській та українській мовах // Science and Education a New Dimension. Philology, 2020. VIII (64). Issue: 216. P. 53-56. (ISSN:2308-1996).

Тези доповідей наукових конференцій:

23. Стефанова Н. О. Семіометричний аналіз аксіоконцептосфер із залученням можливостей пошукових систем корпусів // Корпусна лінгвістика: розроблення технологій нового покоління: матеріали I Міжнар. наук.-прикл. конф. (в режимі online). Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2018. С. 43-44.

24. Стефанова Н.О. Синергетичні передумови становлення лінгвоаксіологічної етносеміометрії // Україна і світ: діалог мов та культур: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2018, С. 314-317.

25. Стефанова Н.О. Бінарна природа аксіологічних концептів // Modern philological research: a combination of innovative and traditional approaches: proceedings of the Internat. scient.-pract. conf. Tbilisi: Baltija Publishing, 2018. P. 163-167.

26. Стефанова Н. О. Семіометрична параметризація концептосфер носіїв різних мов // Інтелектуальна та емоційна складова навчання іноземних мов: новітні тенденції і завдання для вищої школи: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. Київ: ННІМВ, НАУ, 2018. С. 232-237.

27. Стефанова Н.О. Слово “цінність” і “категорія цінність” в лінгвосеміометрії // Стратегії розвитку та пріоритетні завдання філології: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2018. С. 73-78.

28. Стефанова Н.О. Когнітивні механізми кодування ціннісно-оцінних концептів // Паралелі та контрасти: мова, культура, комунікація: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. Одеса: Національний університет “Одеська юридична академія”, 2018. С. 98-100.

29. Стефанова Н.О. Когнітивні механізми взаємодії концептуально-інтеграційних мереж доменів у мотиваційному континуумі аксіоконцептосфери // Philology in EU countries and Ukraine at the modern stage: proceedings of the Internat. scient.-pract. conf. Baia Mare: Izdevniecība “Baltija Publishing”, 2018. P. 144-147.

30. Стефанова Н.О. Умови і форми проведення вільного асоціативного експерименту та нові інструменти для опрацювання його результатів // Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників філологічних наук: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса: Південноукраїнська організація “Центр філологічних досліджень”, 2019. С. 93-96.

31. Стефанова Н.О. Асоціативний експеримент: загальна програма і нові форми проведення, ресурсні витрати, класифікації асоціацій // Філософія мови та нові тенденції в перекладознавстві й лінгвістиці: зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2019. С. 227-232.

32. Стефанова Н.О. Трансфер мотиваційного континууму цінностей III. Шварца для реконструкції концептосфери лінгвокультури // Філологія початку XXI сторіччя: традиції та новаторство: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Київ: Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2019. С. 84-86.

33. Stefanova N. Reconstruction method of the macrosign INTEREST as the value domain of axioconceptosphere // Trajectories 14-th World Congress of Semiotics. Buenos Aires, 2019. URL: <http://www.worldcongressofsemiotics2019.org/es/congreso-de-semiotica/sessions/reconstruction-method-macro-sign-interest-value-domain>

34. Стефанова Н. О. Індоевропейські та праслов'янські джерела лексем *добро і добрий* // Світ мови – світ у мові: матеріали V Міжнар. наук. конф. Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2019. С. 189-191.

АНОТАЦІЯ

Стефанова Н. О. Етносеміометрична параметризація аксіоконцептосфер у британській та українській лінгвокультурах. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальностями 10.02.17 – “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство”, 10.02.21 – “Структурна, прикладна та математична лінгвістика”. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України, Київ, 2020.

У дисертації розроблено новий напрям когнітивної лінгвокомпаративістики – “етносеміометрична лінгвоаксіологія” для пояснення етапів і схем конструювання мотиваційного континууму калейдоскопічної матриці ціннісних смислів буття британців й українців; сформульоване визначення поняття “мотиваційний континуум аксіоконцептосфери” як холістично-синергетичної моделі калейдоскопічної матриці цінностей; виконано діахронно-синхронну діагностику ядра й інваріантно-варіантної периферії матричних аксіоконцептів TRUTH / ІСТИНА, GOOD / ДОБРО, BEAUTY / КРАСА, BENEFIT / КОРИСТЬ й унаочнено їхні зв'язки в мотиваційному континуумі аксіоконцептосфер британців і українців; опрацьовано результати проведення психолінгвістичного експерименту з британцями й українцями за допомогою комп'ютерного інформаційно-аналітичного сервісу СТИМУЛУС й побудовано асоціативні поля доменів “Інтерес”, “Значення Інтересу”, “Результат Інтересу” та матричних аксіоконцептів TRUTH / ІСТИНА, GOOD / ДОБРО, BEAUTY / КРАСА, BENEFIT / КОРИСТЬ; виміряно індекси

продуктивності асоціатів для категорійно-ціннісних доменів-стимулів “Інтерес”, “Значення Інтересу”, “Результат Інтересу” в їх екстраполяції на етнічні константи й культурно-ціннісні домінанти британського й українського етносів.

Ключові слова: етносеміометрична параметризація, матричні аксіоконцепти, мотиваційний континуум, аксіоконцептосфери британців і українців, холістично-синергетична модель, психолінгвістичний експеримент, діахронія, синхронія, етнічні константи, національні домінанти.

АННОТАЦІЯ

Стефанова Н. А. Етносемиометрическая параметризация аксиоконцептосфер в британской и украинской лингвокультурах. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора филологических наук по специальностям 10.02.17 – “Сравнительно-историческое и типологическое языкознание”, 10.02.21 – “Структурная, прикладная и математическая лингвистика”. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, Министерство образования и науки Украины, Киев, 2020.

В диссертации разработано новое направление когнитивной лингвокомпаративистики – “етносемиометрическая лингвоаксиология” – для интерпретации этапов и схем конструирования мотивационного континуума калейдоскопической матрицы ценностных смыслов британцев и украинцев; сформулировано определение понятия “мотивационный континуум аксиоконцептосферы”; выполнена диахронно-синхронная етносемиометрия ядра и инвариантно-вариантной периферии матричных аксиоконцептов TRUTH / ИСТИНА, GOOD / ДОБРО, BEAUTY / КРАСОТА, BENEFIT / ПОЛЬЗА и представлены их связи в мотивационном континууме аксиоконцептосфер британцев и украинцев; обработаны результаты проведения психолингвистического эксперимента с британцами и украинцами с помощью компьютерного информационно-аналитического сервиса СТИМУЛУС и построены ассоциативные поля доменов “Интерес”, “Значение Интереса”, “Результат Интереса” и матричных аксиоконцептов TRUTH / ИСТИНА, GOOD / ДОБРО, BEAUTY / КРАСОТА, BENEFIT / ПОЛЬЗА; измерены индексы продуктивности ассоциатов для категориально-ценностных доменов-стимулов “Интерес”, “Значение Интереса”, “Результат Интереса” в их экстраполяции на этнические константы и культурно-ценностные доминанты британского и украинского этносов; прокомментированы закономерности и отличия в формировании этнических констант и культурно-ценностных доминант в мотивационном континууме аксиоконцептосфер британцев и украинцев.

Ключевые слова: етносемиометрическая параметризация, матричные аксиоконцепты, мотивационный континуум, аксиоконцептосферы британцев и украинцев, холистическо-синергетическая модель, психолингвистический эксперимент, диахрония, синхрония, этнические константы, национальные доминанты.

SUMMARY

Stefanova N. O. Ethnosemiometric parametrisation of axioconceptosphere in the British and Ukrainian linguocultures. – Manuscript.

Thesis for a Doctoral Degree in Philology, Specialty 10.02.17 – “Comparative, Historical and Typological Linguistics”, 10.02.21 – “Structural, Applied and Mathematical Linguistics”. – National Pedagogical Dragomanov University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2020.

The thesis presents a new research field of cognitive linguocomparative studies – “ethnosemiometric linguistic axiology” to explain the stages and schemes of constructing a motivational continuum of kaleidoscopic matrix of value senses of British and Ukrainian people; the definition of the concept “motivational continuum of the axioconceptosphere” is phrased as a holistic and synergetic model of a kaleidoscopic matrix of values formed on the base of interaction of ethnic constants and cultural-value dominants, the fixators of which are basic axioconcepts.

The investigation proposes the diachronic and synchronic ethnosemiometry of core and invariant-variant periphery of matrix axioconcepts TRUTH / ІСТИНА, GOOD / ДОБРО, BEAUTY / КРАСА, BENEFIT / КОРИСТЬ, and their relations are presented in the motivational continuum of the axioconceptospheres of the British and Ukrainians to measure the statics and dynamics of their main phases in the linguocultures under study and to determine the leading place of the modern nations of the British and Ukrainians on the civilizational spiral.

The methodological basis has been developed for performing parameterisation of the motivational core and peripheral (invariant-variant) model of axioconceptosphere in the English and Ukrainian languages. To conduct a psycholinguistic experiment with the British and Ukrainians on the subject of reconstruction of dominant values reflected in their language consciousness, the electronic questionnaire has been formed in the Google Forms as the final stage of construction of the model.

In the thesis, the results of the psycholinguistic experiment with British and Ukrainian people have been processed via a computer information and analytical service STIMULUS, and the associative fields of domains “Interest”, “The Meaning of the Interest”, “The Result of the Interest” and matrix concepts TRUTH / ІСТИНА, GOOD / ДОБРО, BEAUTY / КРАСА, BENEFIT / КОРИСТЬ have been constructed; the productivity indices of the associates for categorial and value domains-stimuli in their extrapolation to ethnic constants and cultural-value dominants of the British and Ukrainian ethnic groups have been measured; the study carried out the comparative cognitive-semantic parametrisation of motivational domains and value concepts as diachronic-synchronic-associative structures of the kaleidoscopic matrix of the motivational continuum of axioconceptospheres in the English and Ukrainian languages; regularities and differences in the formation of ethnic constants and cultural-value dominants in the motivational continuum of the axioconceptosphere of the British and Ukrainians are defined.

Keywords: ethnosemiometric parametrisation, matrix axioconcepts, motivational continuum, axioconceptospheres of the British and Ukrainians, holistic and synergetic model, psycholinguistic experiment, diachrony, synchrony, ethnic constants, national dominants.